



P O L S K I  
**FADN**

SYSTEM ZBIERANIA I WYKORZYSTYWANIA  
DANYCH RACHUNKOWYCH Z GOSPODARSTW ROLNYCH

# **Wyniki standardowe uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2010 roku**

**Część II. Analiza wyników standardowych**

**WARSZAWA 2012**



# **Wyniki standardowe uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2010 roku**

## **Część II. Analiza wyników standardowych**

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ:

mgr inż.     Monika Bocian  
mgr inż.     Beata Malanowska

**Warszawa 2012**

Redakcja techniczna

*Dariusz Osuch*

*Renata Płonka*

Projekt okładki

*Dział Wydawnictw*

**ISBN 978-83-7658-251-1**

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

- Państwowy Instytut Badawczy

Zakład Rachunkowości Rolnej

00-950 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20, skr. poczt. nr 984

Tel.: (0 22) 505 44 39

Tel./faks: (0 22) 826 93 22

E-mail: [portal@fadn.pl](mailto:portal@fadn.pl)

Internet: [www.fadn.pl](http://www.fadn.pl); [www.polskifadn.eu](http://www.polskifadn.eu)

## Spis treści

<b>1. Uwagi wstępne .....</b>	<b>7</b>
<b>2. Analiza rozkładów liczebności indywidualnych gospodarstw rolnych w próbie .....</b>	<b>8</b>
2.1. Próba .....	8
<b>3. Analiza wyników standardowych.....</b>	<b>9</b>
3.1. Wyniki standardowe według typów rolniczych .....	9
3.1.1. Potencjał produkcyjny indywidualnych gospodarstw rolnych według typów rolniczych ...	9
3.1.2. Wyniki działalności indywidualnych gospodarstw rolnych według typów rolniczych .....	12
3.2. Wyniki standardowe według klas wielkości ekonomicznej.....	30
3.2.1. Potencjał produkcyjny indywidualnych gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	30
3.2.2. Wyniki działalności indywidualnych gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	32
3.3. Wnioski .....	48

## Spis wykresów

Wykres 1	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w próbie .....	8
Wykres 2	Zasoby ziemi w indywidualnych gospodarstwach rolnych z próby Polskiego FADN według typów rolniczych.....	9
Wykres 3	Pogłowie zwierząt z próby Polskiego FADN według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU).....	10
Wykres 4	Nakłady pracy z próby Polskiego FADN według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych - AWU).....	10
Wykres 5	Wartość Standardowej Produkcji z próby Polskiego FADN według typów rolniczych .....	11
Wykres 6	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych.....	12
Wykres 7	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych .....	13
Wykres 8	Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych.....	14
Wykres 9	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	14
Wykres 10	Udział przekazania do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych.....	15
Wykres 11	Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych .....	16
Wykres 12	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	16
Wykres 13	Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych.....	17
Wykres 14	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych .....	18
Wykres 15	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych .....	18
Wykres 16	Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych.....	19

Wykres 17	Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	20
Wykres 18	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	20
Wykres 19	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych.....	21
Wykres 20	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych.....	21
Wykres 21	Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych.....	22
Wykres 22	Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych.....	22
Wykres 23	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych.....	23
Wykres 24	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych.....	24
Wykres 25	Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych.....	24
Wykres 26	Przepływ pieniężny (1) na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą według typów rolniczych.....	25
Wykres 27	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych..	26
Wykres 28	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych.....	26
Wykres 29	Struktura aktywów w gospodarstwach według typów rolniczych.....	27
Wykres 30	Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	27
Wykres 31	Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	28
Wykres 32	Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	28
Wykres 33	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych.....	29
Wykres 34	Zasoby ziemi w indywidualnych gospodarstwach rolnych z próby Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej.....	30
Wykres 35	Pogłowie zwierząt z próby Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU).....	31
Wykres 36	Nakłady pracy z próby Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych - AWU).....	31
Wykres 37	Wartość Standardowej Produkcji z próby Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej.....	32
Wykres 38	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej.....	32
Wykres 39	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej.....	33
Wykres 40	Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	34
Wykres 41	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	34
Wykres 42	Udział przekazania do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	35
Wykres 43	Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej.....	35
Wykres 44	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	36
Wykres 45	Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	36
Wykres 46	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	37
Wykres 47	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	37
Wykres 48	Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej.....	38
Wykres 49	Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	39

Wykres 50	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	39
Wykres 51	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej .....	40
Wykres 52	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej .....	40
Wykres 53	Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej.....	41
Wykres 54	Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej.....	41
Wykres 55	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej.....	42
Wykres 56	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej.....	43
Wykres 57	Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej.....	43
Wykres 58	Przepływ pieniężny (1) na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą według klas wielkości ekonomicznej.....	44
Wykres 59	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	44
Wykres 60	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej .....	45
Wykres 61	Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	45
Wykres 62	Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	46
Wykres 63	Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	46
Wykres 64	Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	47
Wykres 65	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	47

## Wykaz skrótów

AWU	- jednostka przeliczeniowa pracy (ang. Annual Work Unit).
c.u.	- jednostka monetarna (ang. currency unit).
CAP	- Wspólna Polityka Rolna (ang. Common Agricultural Policy).
COP	- specjalizujące się w produkcji zbóż, roślin oleistych i białkowych (ang. specialist cereals, oilseed and protein crops).
DG-AGRI	- Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich (ang. Directorate-General for Agriculture and Rural Development).
EC	- Komisja Europejska (ang. European Commission).
ESU	- europejska jednostka wielkości (ang. European Size Unit).
EU	- Unia Europejska (ang. European Union).
euro	- jednostka monetarna, obowiązująca w większości państw członkowskich Unii Europejskiej.
EUROSTAT	- europejski Urząd Statystyczny.
FADN	- Sieć Danych Rachunkowych Gospodarstw Rolnych (ang. Farm Accountancy Data Network).
FWU	- jednostka przeliczeniowa pracy członków rodziny (ang. Family Work Unit).
GUS	- Główny Urząd Statystyczny.
IERiGŻ-PIB	- Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy.
LFA	- obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania - ONW (ang. Less Favoured Areas).
LU	- jednostka przeliczeniowa zwierząt (ang. Livestock Unit).
OGA	- działalność gospodarcza inna niż rolnicza bezpośrednio związana z gospodarstwem (ang. Other Gainful Activities).
Polski FADN	- System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych.
SGM	- standardowa nadwyżka bezpośrednia (ang. Standard Gross Margin).
SO	- standardowa produkcja (ang. Standard Output).
UAA	- ziemia użytkowana dla celów rolniczych = użytki rolne (ang. Utilized Agricultural Area).
UR	- użytki rolne.
WTGR	- Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych.
ZRR	- Zakład Rachunkowości Rolnej.

## 1. Uwagi wstępne

Niniejsza publikacja oparta jest na danych prezentowanych w opracowaniu „Wyniki standardowe uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2010 r. Część I. Wyniki standardowe”<sup>1</sup>.

Przedmiotem publikacji jest analiza graficzna wybranych zmiennych prezentujących wyniki uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne prowadzące rachunkowość w ramach Systemu Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (Polski FADN) w 2010 r. Wyniki te są średnimi arytmetycznymi pochodzącymi z próby indywidualnych gospodarstw rolnych, których wielkość ekonomiczna (wynosząca co najmniej 4 000 euro) została ustalona na podstawie danych rachunkowych i parametrów SO „2004”. Gospodarstwa dla potrzeb analizy zostały pogrupowane według dwóch kryteriów, a mianowicie: typu rolniczego (TF8) oraz wielkości ekonomicznej (ES6). Pomimo określenia klasy gospodarstw bardzo małych (od 2 tys. do 8 tys. euro) należy pamiętać, że w grupie tych gospodarstw znajdują się gospodarstwa od 4 tys. euro (zgodnie z progiem włączającym gospodarstwa do badań Polskiego FADN).

Należy w tym miejscu również podkreślić, że próba z tych gospodarstw, z powodu wyłączenia jednostek z osobowością prawną, nie jest reprezentatywna dla pola obserwacji Polskiego FADN.

---

<sup>1</sup> Bocian M., Malanowska B.: Wyniki standardowe uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2010 r. Część I. Wyniki standardowe, IERiGŻ – PIB, Warszawa, 2012



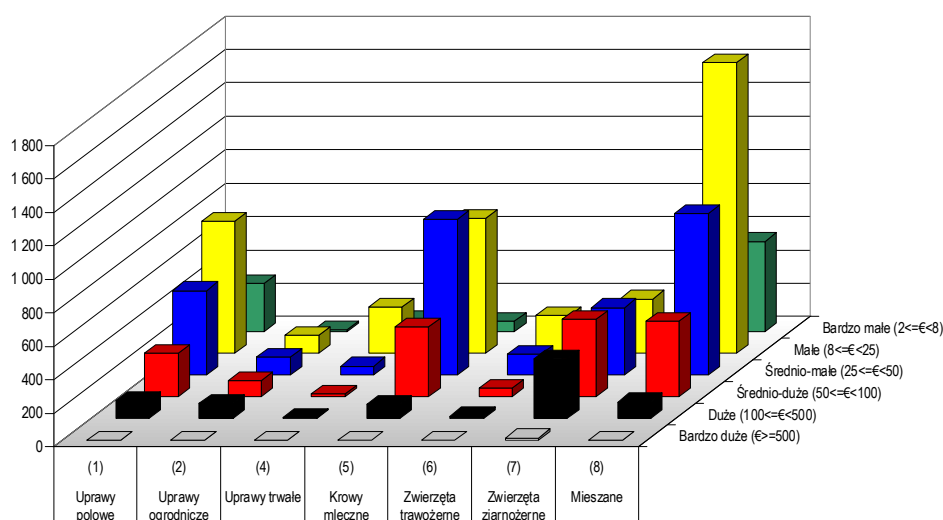
## 2. Analiza rozkładów liczebności indywidualnych gospodarstw rolnych w próbie

Bieżący rozdział zawiera analizę rozkładu indywidualnych gospodarstw z próby Polskiego FADN według dwóch klasyfikacji obowiązujących we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych, czyli według typu rolniczego (TF8) i klasy wielkości ekonomicznej (ES6).

### 2.1. Próba

Zdecydowana większość gospodarstw rolnych w próbie (patrz: Wykres 1) lokowała się pod względem wielkości ekonomicznej w klasie gospodarstw małych (8 tys. – 25 tys. euro). Pod względem typu rolniczego najliczniejszą grupę stanowiły gospodarstwa mieszane.

**Wykres 1** Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w próbie



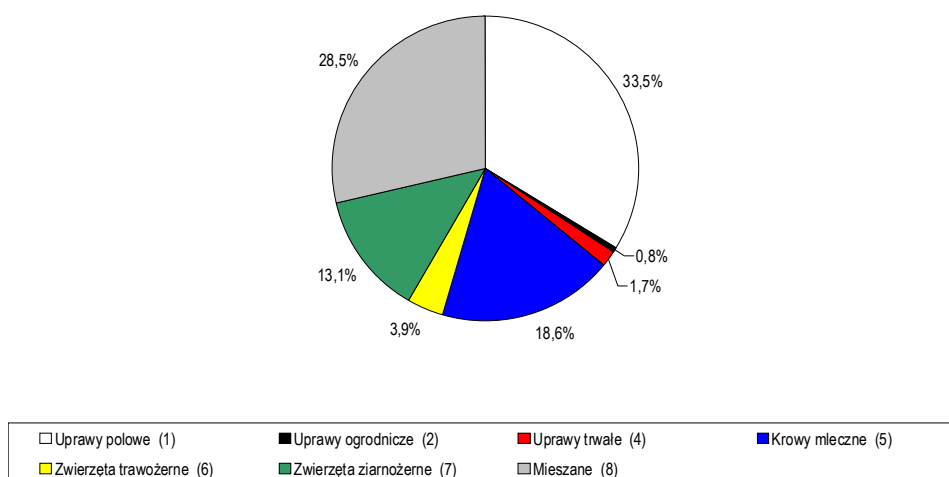
### 3. Analiza wyników standardowych

#### 3.1. Wyniki standardowe według typów rolniczych

##### 3.1.1. Potencjał produkcyjny indywidualnych gospodarstw rolnych według typów rolniczych

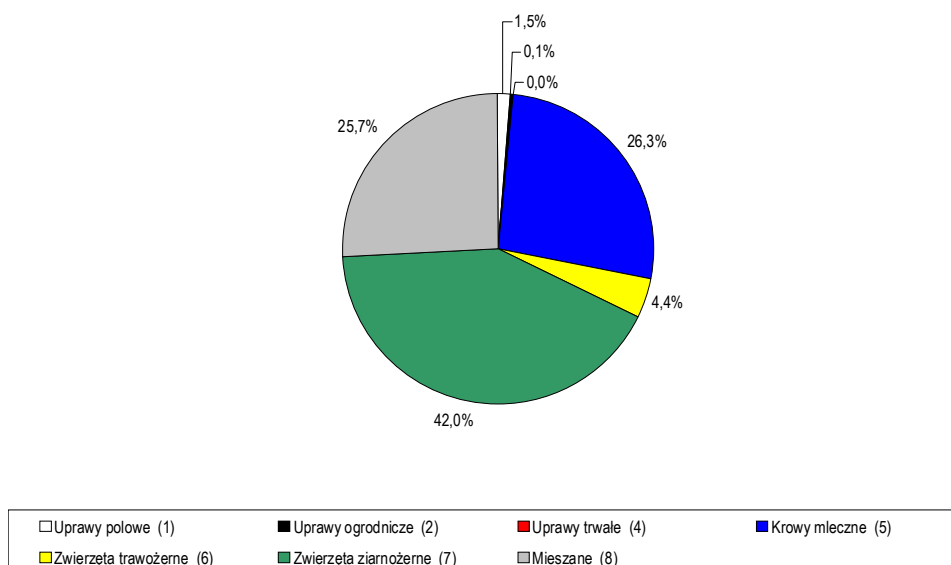
Wykres 2 ukazuje, że największy obszar użytków rolnych wykorzystywały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych oraz gospodarstwa mieszane (odpowiednio 33,5% i 28,5%), a najmniejszy gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych i uprawach trwałych (odpowiednio 0,8% i 1,7%).

**Wykres 2 Zasoby ziemi w indywidualnych gospodarstwach rolnych z próby Polskiego FADN według typów rolniczych**



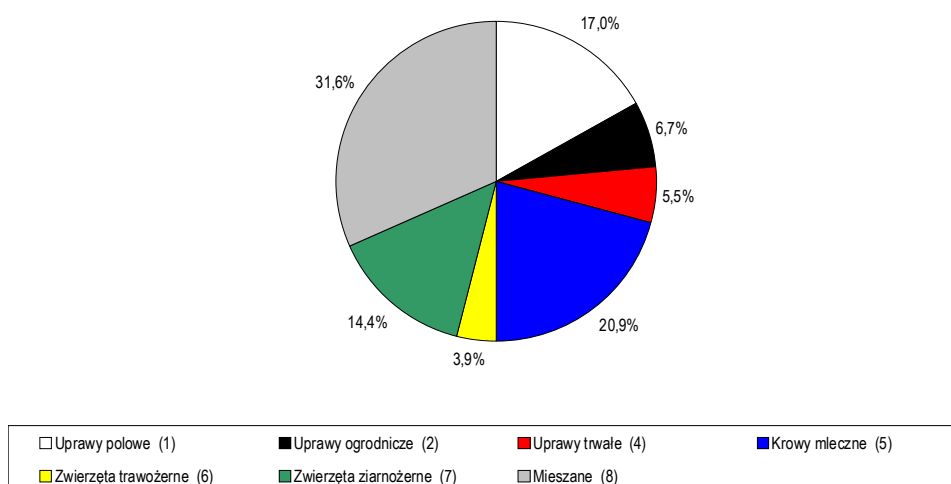
Rozkład liczby zwierząt (w przeliczeniu na LU), zobrazowany przez Wykres 3, wskazuje, iż 42% pogłównia zwierząt skoncentrowane było w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych. Natomiast bardzo mało zwierząt było w posiadaniu gospodarstw zaliczonych do typów: uprawy trwałe, uprawy ogrodnicze oraz uprawy polowe.

**Wykres 3** Pogłowie zwierząt z próby Polskiego FADN według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)



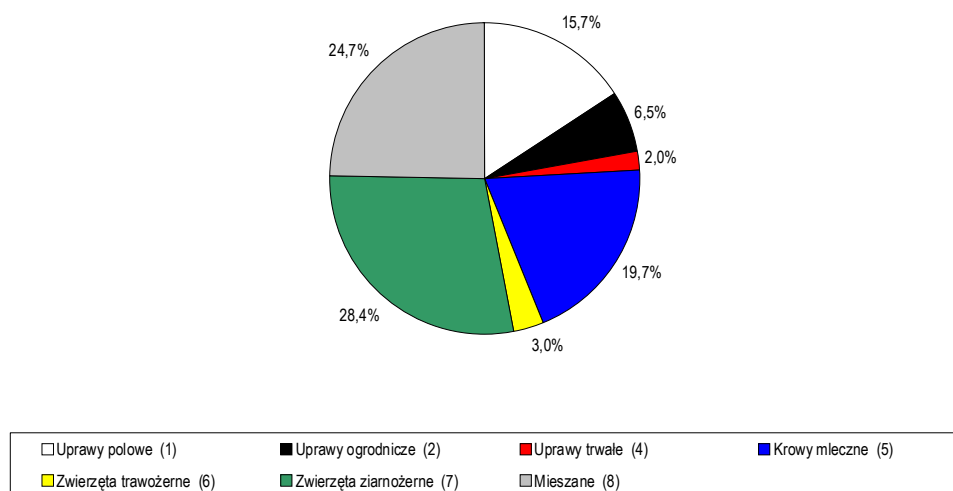
Z ogółu osób pełnozatrudnionych największa część (31,6%) znajdowała zatrudnienie w gospodarstwach mieszanych (patrz: Wykres 4). Wynikało to z największej liczebności tej grupy. Gospodarstwa wyspecjalizowane: ogrodnicze i z uprawami trwałymi, pomimo pracochłonności produkcji i najwyższych nakładów na gospodarstwo (patrz: Wykres 6) absorbowały znacznie mniej nakładów pracy. Było to wynikiem nieznacznego udziału tych gospodarstw w liczbie badanych gospodarstw indywidualnych ogółem. Najmniejsza część nakładów pracy dotyczy grupy gospodarstw wyspecjalizowanych w chowie zwierząt trawożernych. Spowodowane jest to zarówno niezbyt wielką liczebnością tej grupy jak również najniższymi nakładami pracy na gospodarstwo.

**Wykres 4** Nakłady pracy z próby Polskiego FADN według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych – AWU)



Największy udział w tworzeniu Standardowej Produkcji indywidualnych gospodarstw rolnych uczestniczących w Polskim FADN w 2010 roku miały gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt ziarnożernych oraz gospodarstwa mieszane. Udział ten wynosił odpowiednio 28,4% oraz 24,7%. Pozostałe typy łącznie wypracowały 46,9% Standardowej Produkcji w badanej zbiorowości (patrz: Wykres 5).

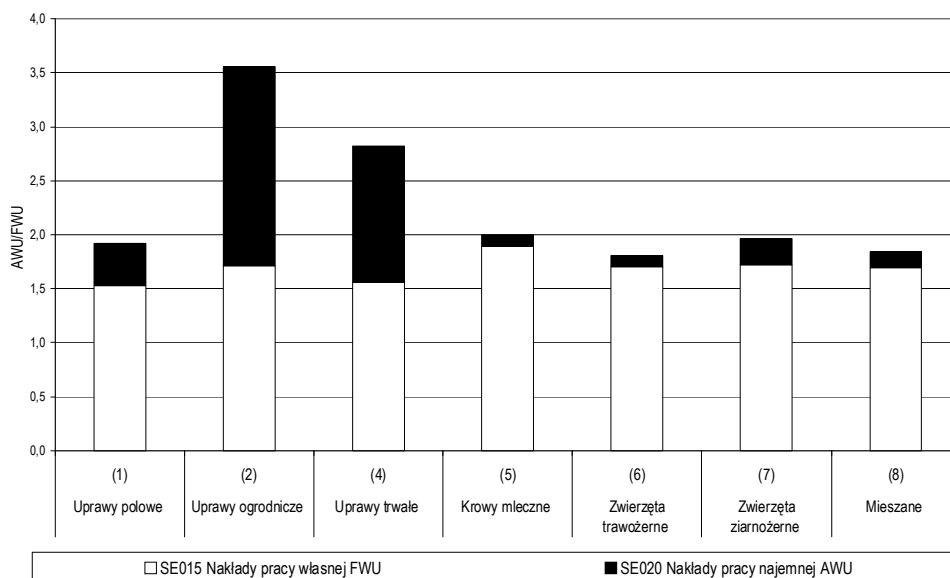
**Wykres 5** Wartość Standardowej Produkcji z próby Polskiego FADN według typów rolniczych



### 3.1.2. Wyniki działalności indywidualnych gospodarstw rolnych według typów rolniczych

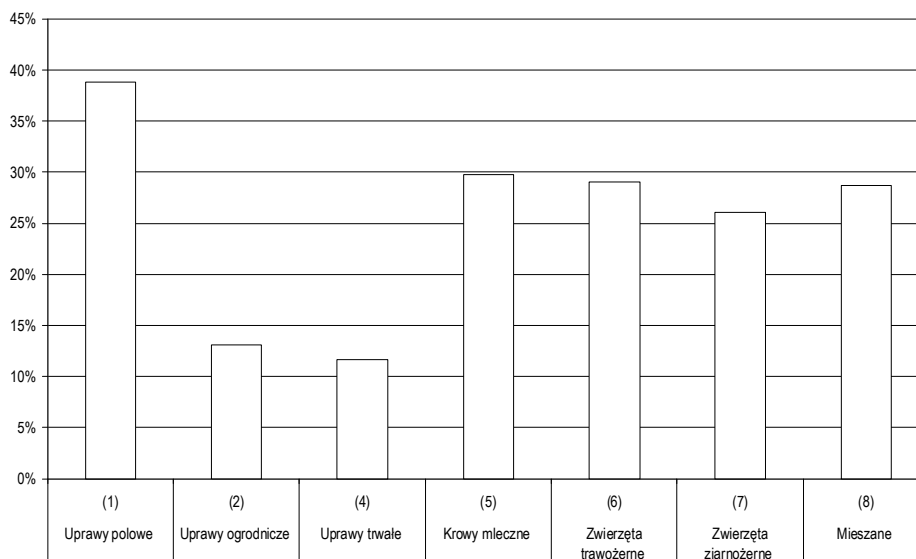
Największe nakłady pracy ogółem w przeliczeniu na gospodarstwo ponoszone były w jednostkach specjalizujących się w uprawach ogrodnich. Gospodarstwa te jako jedyne wykazywały przewagę nakładów pracy najemnej nad pracą własną, niemniej jednak była ona nieznaczna. Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych charakteryzowały się nakładem pracy w granicach 2,8 AWU. W pozostałych typach rolniczych nakłady pracy ogółem kształtowały się w granicach od 1,8 AWU do 2 AWU, ze znacznym udziałem pracy własnej od 80% w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych do 95% w gospodarstwach wyspecjalizowanych w produkcji mleka (patrz: Wykres 6).

**Wykres 6** Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych



Największy udział ziemi dodzierżawionej (39%) w ziemi użytkowanej miały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych. Gospodarstwa te charakteryzowały się w badanej zbiorowości największą powierzchnią użytków rolnych ogółem, ponieważ produkcja upraw polowych wymaga większego zaangażowania ziemi w celu zapewnienia właścicielowi zadowalającego dochodu. Najmniejszy udział dodzierżawionej ziemi (12%) występował w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych (patrz: Wykres 7).

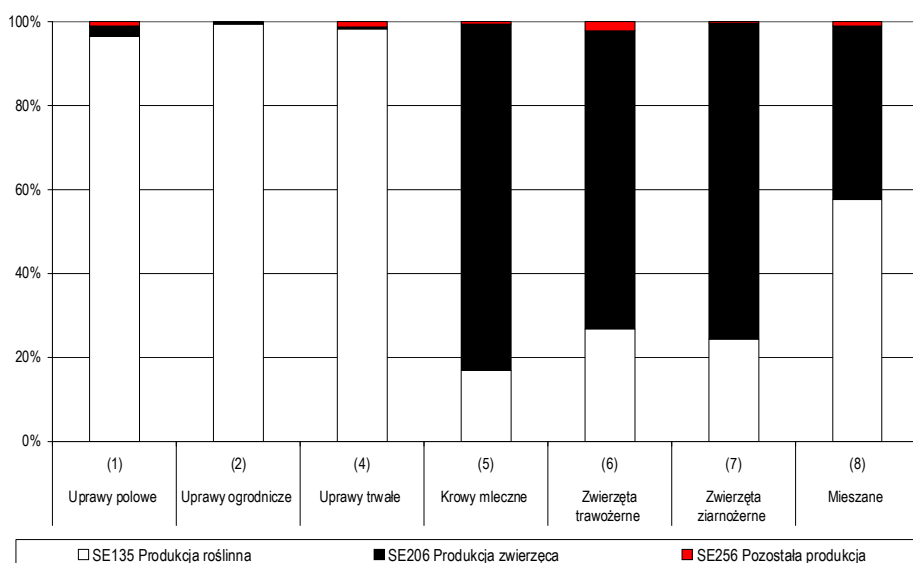
**Wykres 7**      **Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych**



Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych, uprawach trwałych i w uprawach ogrodniczych praktycznie całą wartość produkcji uzyskiwały z produkcji roślinnej. W gospodarstwach mieszanych dostrzegalna była niewielka przewaga produkcji roślinnej. W pozostałych trzech typach rolniczych znacznie dominowała produkcja zwierzęca, a udział produkcji roślinnej wynosił w granicach 17 - 27% produkcji ogółem. We wszystkich typach rolniczych poziom pozostałej produkcji<sup>2</sup> był niewielki i nie przekraczał 2% produkcji ogółem (w gospodarstwach typu uprawy ogrodnicze oraz zwierzęta ziarnożerne nie osiągnął nawet 1%) (patrz: Wykres 8).

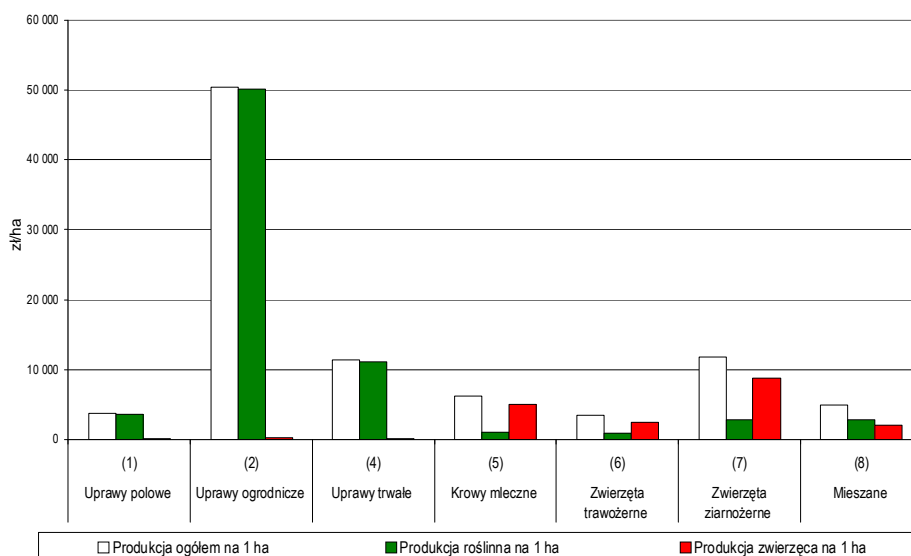
<sup>2</sup> Do pozostałej produkcji (SE256) zaliczamy: czynsz za wydzierżawioną ziemię w stanie gotowym do siewu, przychody z okazjonalnego przekazania powierzchni paszowej, produkty z lasu, świadczenie usług, wynajem sprzętu, odsetki od aktywów obrotowych niezbędnych do bieżącego funkcjonowania gospodarstwa rolnego, przychody z agroturystyki, przychody dotyczące wcześniejszych lat obrachunkowych, pozostałe produkty i przychody.

**Wykres 8**      **Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych**



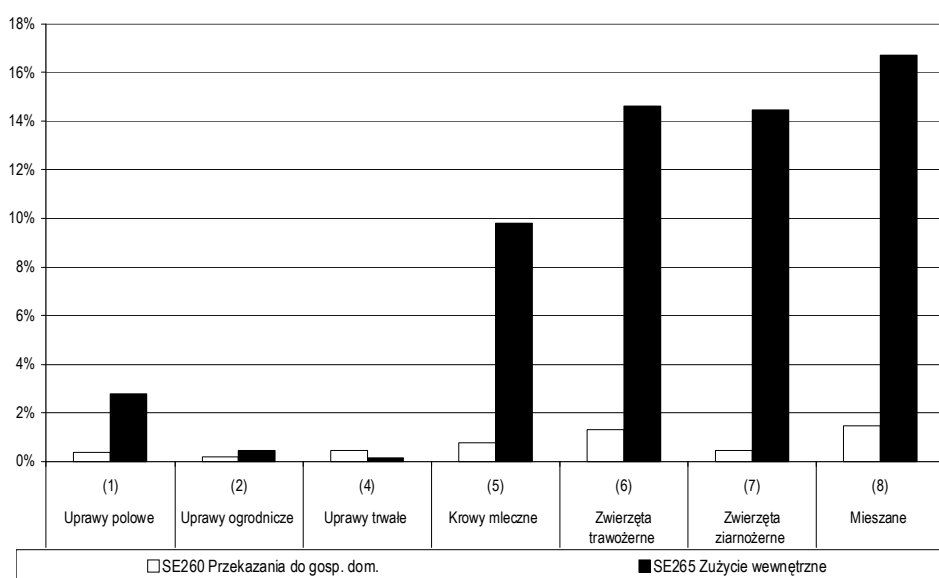
Najwyższą produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych (patrz: Wykres 9). Wynikało to z wytwarzania części produkcji pod osłonami, gdzie w ciągu roku z jednej powierzchni pozyskiwanych jest kilka zbiorów. Kolejne miejsce pod tym względem zajmowały gospodarstwa nastawione na chów zwierząt ziarnożernych, w których pewna liczba gospodarstw, zwłaszcza drobiowych, produkowała bez zaangażowania użytków rolnych. Nieznacznie niżej znalazły się gospodarstwa nastawione na uprawy trwałe. Najniższą produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa z typu zwierzęta trawożerne.

**Wykres 9**      **Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**



Najwyższe zużycie produktów własnych w obrocie wewnętrznym (ok. 17% produkcji ogółem) występowało w gospodarstwach mieszanych. Nieco mniejsze zużycie wewnętrzne (14-15%) obserwowano w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt trawożernych i w chowie zwierząt ziarnożernych. Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych miały zużycie wewnętrzne na poziomie ok. 3% produkcji ogółem. Śladowe zużycie produkcyjne produktów własnych miało miejsce w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych i w uprawach trwałych. Wartość przekazania do gospodarstwa domowego we wszystkich analizowanych gospodarstwach nie przekraczała 2% produkcji ogółem. Najwięcej przekazania do gospodarstwa domowego dokonywało się w gospodarstwach mieszanych, najmniej w gospodarstwach z produkcją ogrodniczą (patrz: Wykres 10).

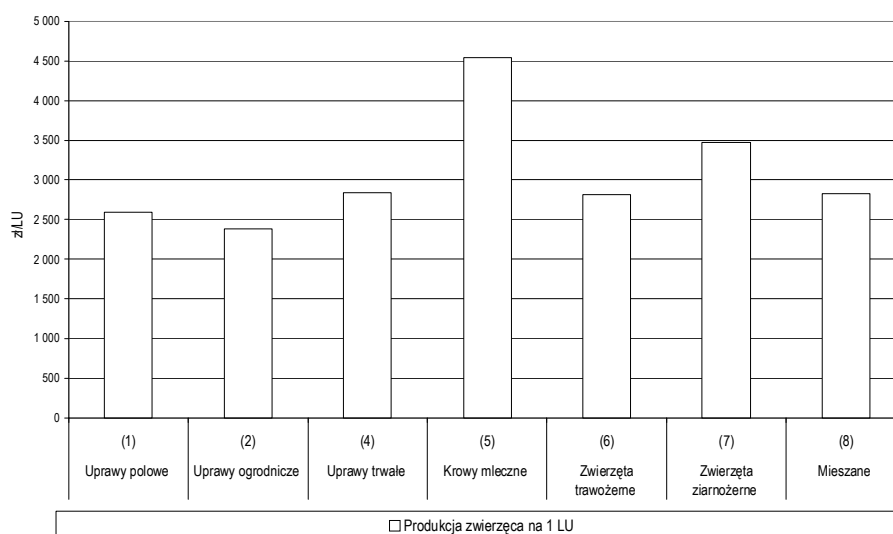
**Wykres 10**      **Udział przekazania do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych**



Gospodarstwa wyspecjalizowane w produkcji mleka osiągnęły najwyższą produkcję zwierzęcą na 1 LU (patrz: Wykres 11). Kolejną grupę stanowią gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt ziarnożernych. Najniższą wartość produkcji na LU osiągnęły gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych. Należy jednak pamiętać, że produkcja zwierzęca w tych gospodarstwach była marginalna (patrz również: Wykres 8)

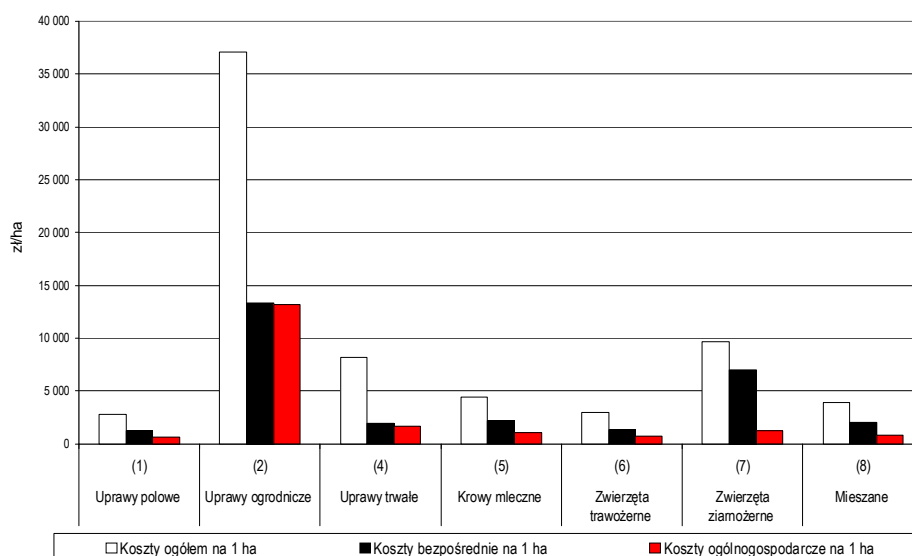


**Wykres 11 Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych**



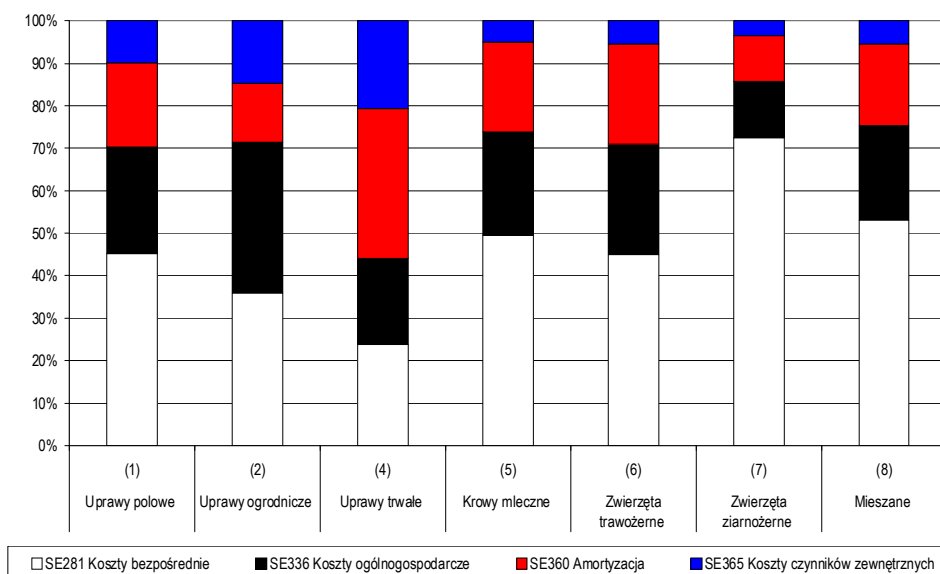
Wartość kosztów w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 12) określa intensywność produkcji w danym gospodarstwie rolnym. Poziom kosztów produkcji w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach ogrodniczych był ok. czterokrotnie wyższy niż w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt ziarnożernych (czyli w grupie będącej na drugim miejscu pod względem intensywności produkcji). Najniższe koszty na 1 ha użytków rolnych ponosiły gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach polowych. Równocześnie uzyskały one niską produktywność z 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 9).

**Wykres 12 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**



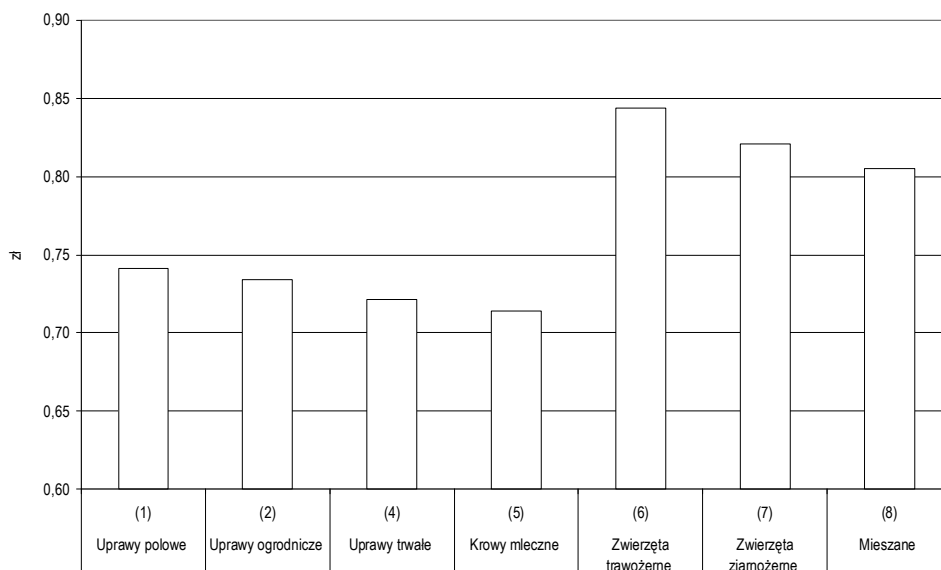
Koszty bezpośrednie dominowały w strukturze kosztów ogółem w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych i stanowiły ok. 73% kosztów ogółem. Najniższym poziomem kosztów bezpośrednich w kosztach ogółem (24%) charakteryzowały się gospodarstwa z uprawami trwałymi. Koszty bezpośrednie stanowiły 36% kosztów ogółem ponoszonych przez gospodarstwa z uprawami ogrodniczymi. W pozostałych typach rolniczych koszty bezpośrednie kształtowały się na podobnym poziomie (w granicach 45% - 53% kosztów ogółem). Spośród wszystkich typów rolniczych, najwyższy udział kosztów ogólnogospodarczych miały gospodarstwa ogrodnicze. Koszty te były na poziomie kosztów bezpośrednich w tych gospodarstwach. Wysokie koszty ogólnogospodarcze w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych wynikały z wysokich kosztów opatu i energii elektrycznej wykorzystywanej do ogrzewania szklarni. Najniższy udział kosztów ogólnogospodarczych wystąpił w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych. Najwyższym udziałem amortyzacji oraz czynników zewnętrznych charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych. Również wysoki udział kosztów czynników zewnętrznych, w których dominowały koszty pracy obcej, występował w gospodarstwach ogrodniczych (patrz: Wykres 13).

**Wykres 13**      **Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych**



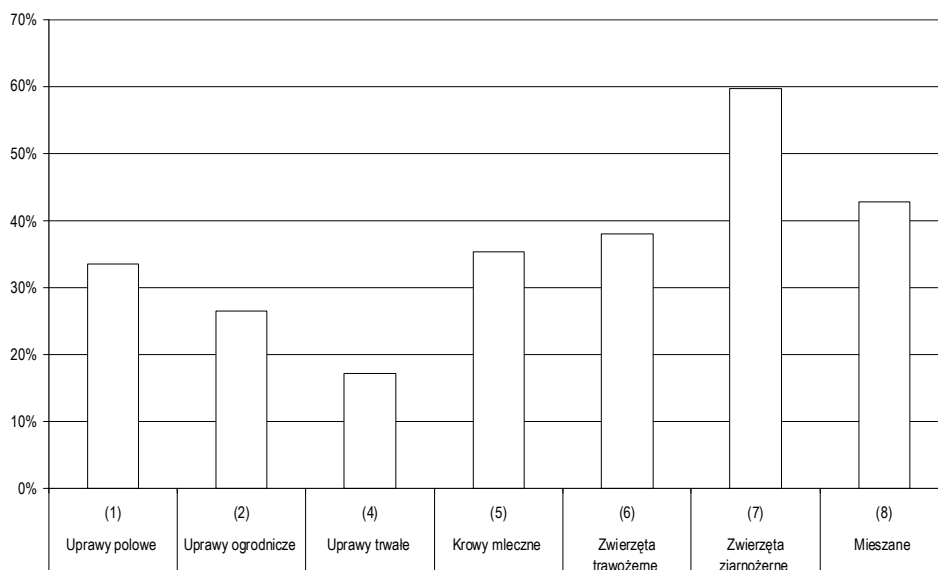
Wykres 14 pokazuje, że w 2010 roku w najmniej korzystnej sytuacji były gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych. Aby wytworzyć 1 zł produkcji ogółem ponosiły one koszty ogółem na poziomie 0,84 zł. Najlepsza sytuacja wystąpiła w gospodarstwach specjalizujących się w chowie krów mlecznych. Aby osiągnąć 1 zł produkcji ogółem ponosiły one 0,71 zł kosztów ogółem.

**Wykres 14 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych**



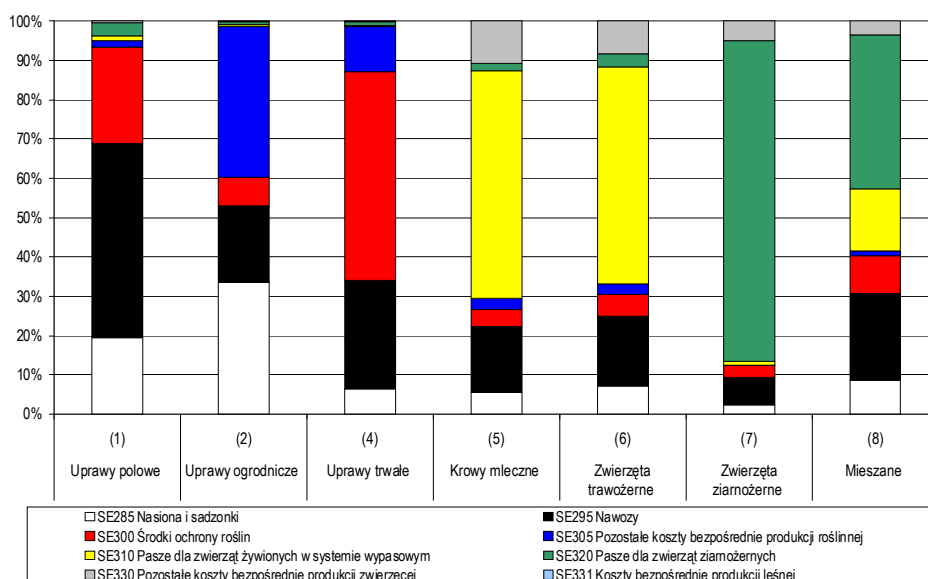
Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem była bardzo zróżnicowana, od 17% w gospodarstwach z uprawami trwałymi do 60% w gospodarstwach z chowem zwierząt ziarnożernych. W gospodarstwach mieszanych 43% wartości produkcji ogółem przeznaczone było na pokrycie kosztów bezpośrednich, natomiast w pozostałych typach rolniczych stosunek kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem nie przekroczył 40% (patrz: Wykres 15).

**Wykres 15 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych**



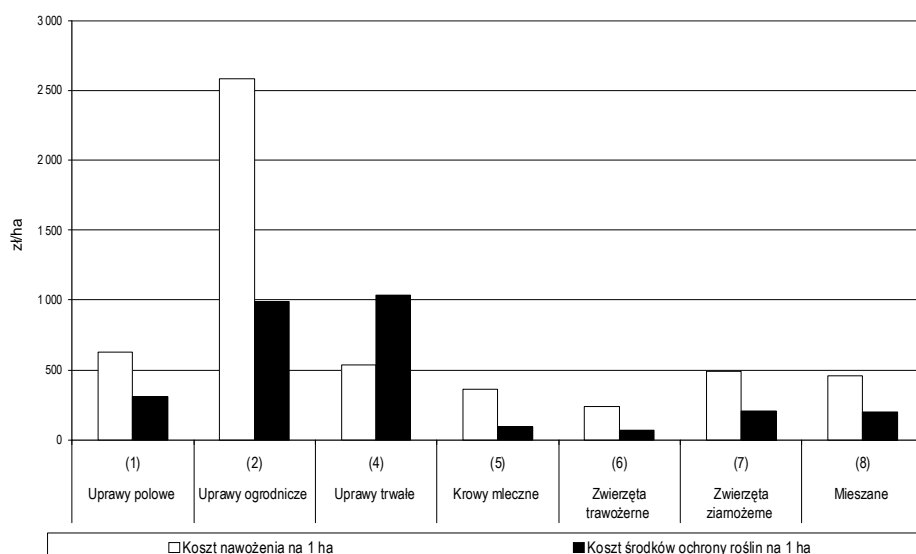
Struktura kosztów bezpośrednich była bardzo zróżnicowana i ściśle związana z charakterem prowadzonej produkcji. Koszty nasion i sadzonek największy udział w strukturze kosztów bezpośrednich miały w gospodarstwach ogrodniczych, przy czym gospodarstwa te praktycznie w całości opierały się na materiale rozmnożeniowym z zakupu. Natomiast w kosztach bezpośrednich gospodarstw specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych dominującą pozycję stanowiły koszty pasz dla zwierząt ziarnożernych (82%). Gospodarstwa mieszane również najwięcej kosztów bezpośrednich przeznaczały na pasze dla zwierząt ziarnożernych. W ich przypadku było to 39% (patrz: Wykres 16).

**Wykres 16**      **Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych**



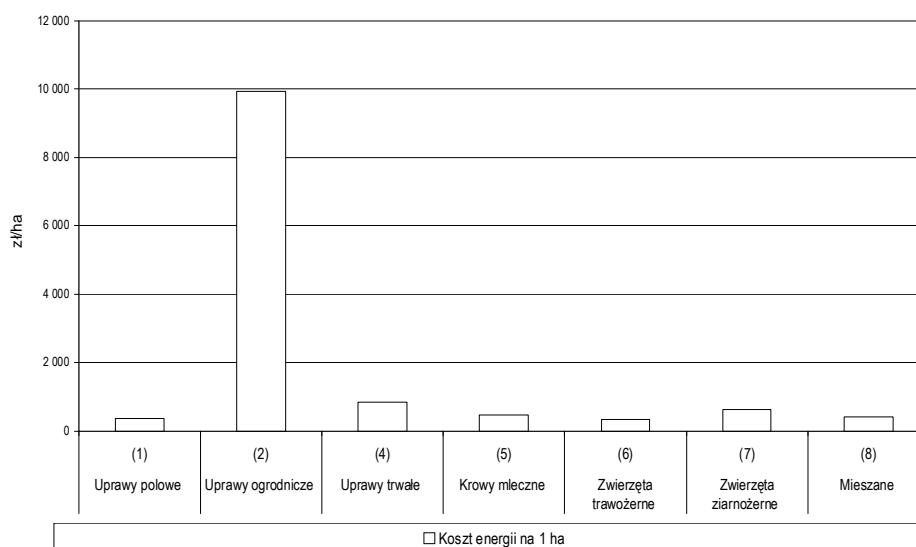
W analizie kosztu nawożenia oraz środków ochrony roślin poniesionych na 1 ha użytków rolnych uwagę zwracają gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych, w których koszty nawożenia w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych były znacznie wyższe niż w pozostałych typach rolniczych (patrz: Wykres 17). Najwyższy poziom kosztów środków ochrony roślin w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych obserwowany był w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach trwałych. Przewyższał on 2-krotnie poziom kosztów nawożenia. Gospodarstwa zajmujące się chowem zwierząt trawożernych charakteryzowały się najniższymi kosztami zarówno nawożenia jak i środków ochrony roślin w przeliczeniu na 1 ha.

**Wykres 17 Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**



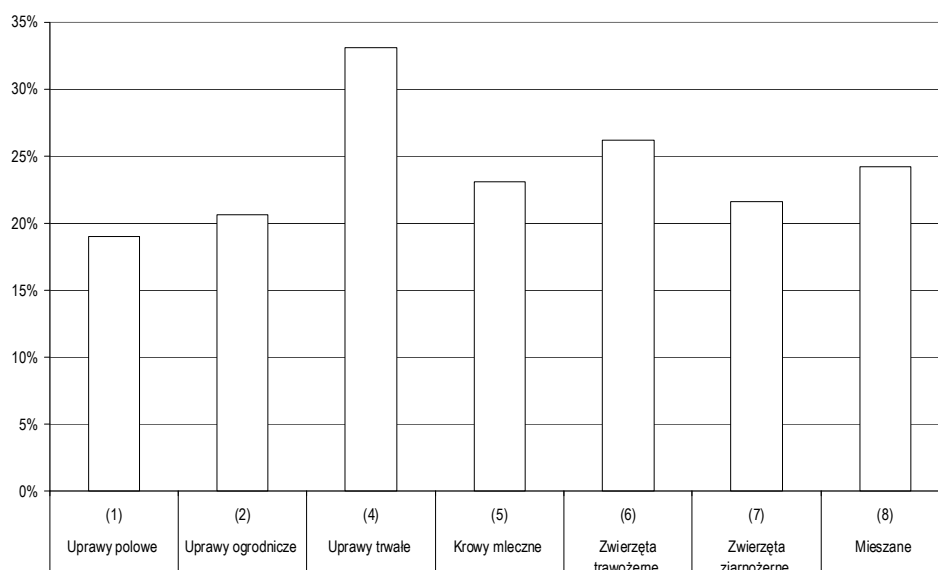
Podobnie jak w przypadku poprzednio analizowanych kosztów, koszty energii oraz paliw napędowych i grzewczych przeliczonych na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach ogrodniczych były wielokrotnie wyższe niż w pozostałych typach gospodarstw, co niewątpliwie wiąże się z wytwarzaniem produkcji pod osłonami ogrzewanymi (patrz: Wykres 18). Najniższe koszty energii na 1 ha wystąpiły w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych.

**Wykres 18 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**



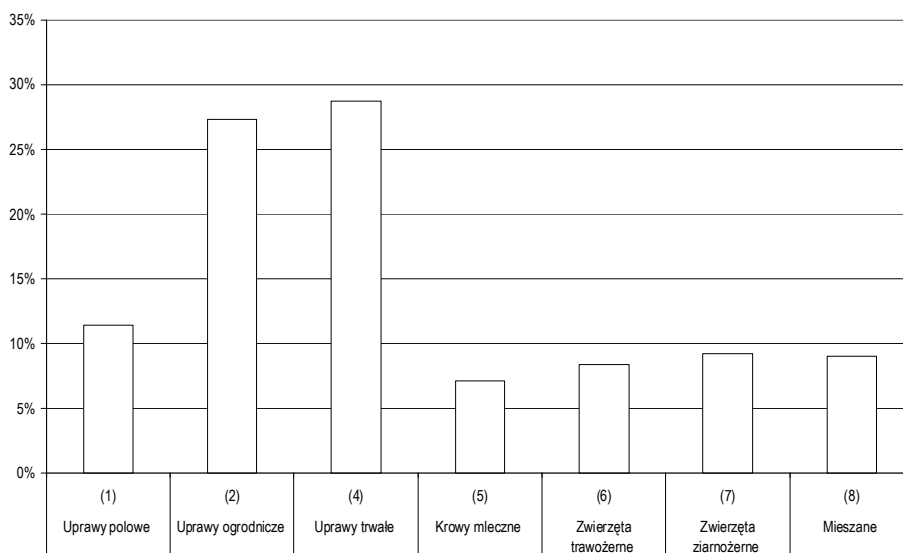
Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto najwyższy był w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach trwałych (34%) a najniższy w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach polowych (19%) (patrz: Wykres 19).

**Wykres 19**      **Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych**



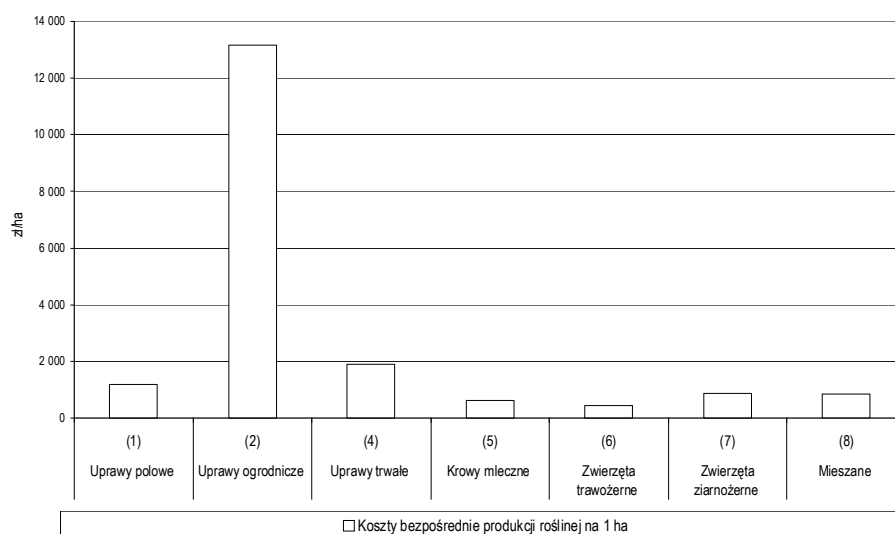
Należy zwrócić uwagę na fakt, że najwyższy stosunek kosztów czynników zewnętrznych do wartości dodanej netto (29%) miały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych. W głównej mierze złożyły się na to koszty wynagrodzeń, stanowiące 25% wartości dodanej netto (a 88% kosztów czynników zewnętrznych). Najniższy stosunek (7%) wystąpił w gospodarstwach specjalizujących się w chowie krów mlecznych (patrz: Wykres 20).

**Wykres 20**      **Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych**



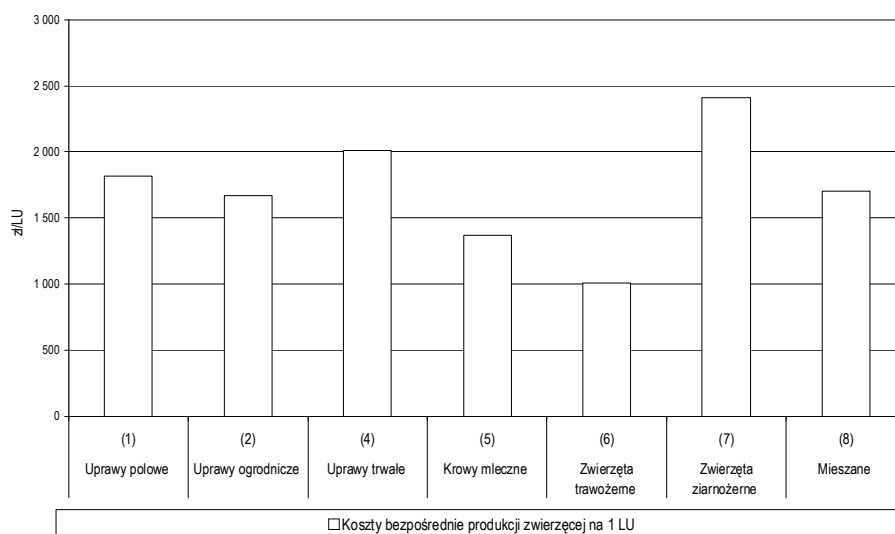
Najwyższe koszty bezpośrednie produkcji roślinnej w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych wystąpiły w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach ogrodniczych, najniższe natomiast w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta trawożerne (patrz: Wykres 21). Potwierdza to wartość kosztów nawozów i środków ochrony roślin ponoszonych na 1 ha obrazowana przez Wykres 17

**Wykres 21 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych**



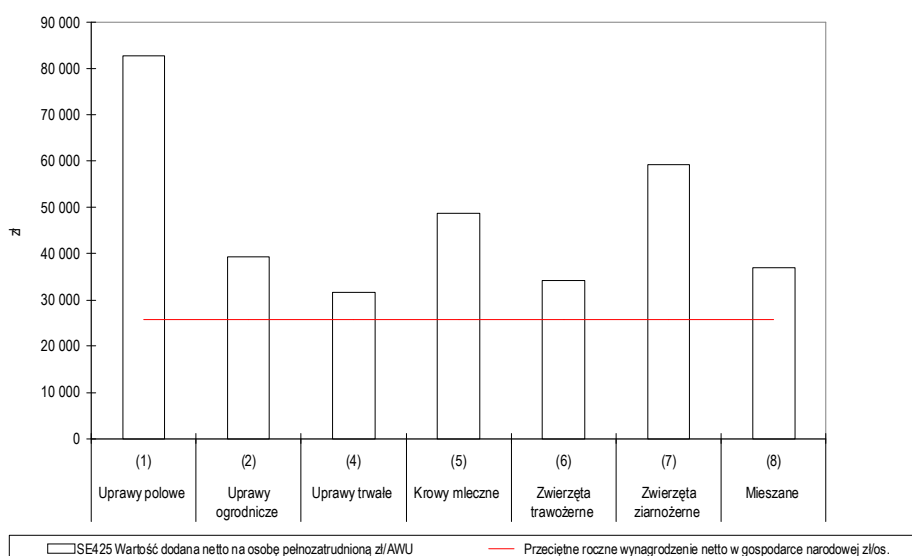
Najwyższy poziom kosztów bezpośrednich w przeliczeniu na 1 LU wykazały gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt ziarnożernych. Główną składową były koszty pasz dla zwierząt ziarnożernych. Najniższe koszty poniosły w tym przypadku gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych (patrz: Wykres 22).

**Wykres 22 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych**



W porównaniu wartości dodanej netto na osobę pełnozatrudnioną (AWU) z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej<sup>3</sup> (patrz: Wykres 23) najkorzystniej przedstawiają się gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych. Natomiast najniższą wartość dodaną netto na AWU osiągnęły gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych (31 584 zł), wartość ta jednak i tak była wyższa o 22% od przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej. Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że są to średnie arytmetyczne, a więc zawyżone w stosunku do średnich ważonych ze względu na proporcje reprezentowanych gospodarstw w poszczególnych warstwach pogrupowanych wg typów rolniczych.

**Wykres 23** Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

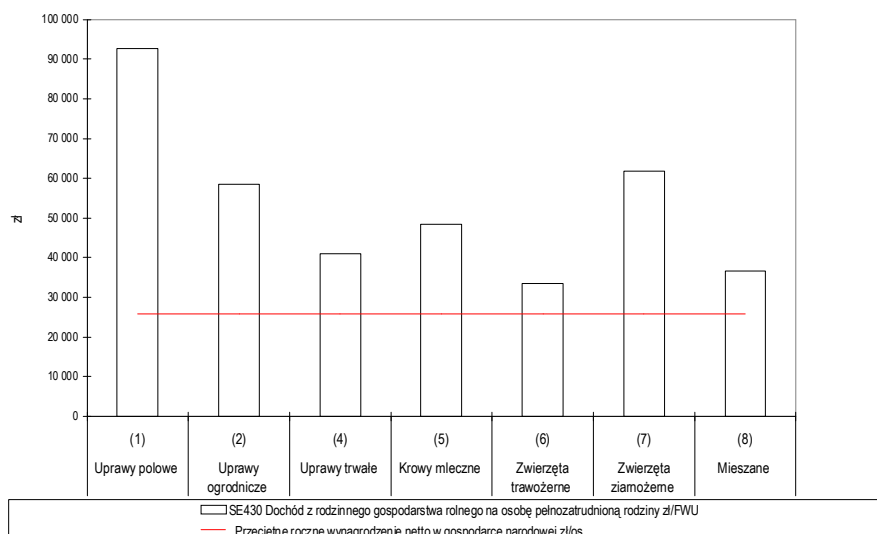


Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą (FWU) we wszystkich typach gospodarstw był wyższy niż przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej. Spośród wszystkich typów rolniczych najniższą wartość dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą miały gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych (33 519 zł), natomiast najwyższą - gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych (92 726 zł) (patrz: Wykres 24).

<sup>3</sup> Wartość dodana netto jest nadwyżką stanowiącą opłatę za zaangażowanie czynników wytwórczych bez względu na to kto jest ich właścicielem. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi opłatę za zaangażowanie do działalności gospodarstwa rolnego czynników wytwórczych stanowiących własność rodziny rolniczej.  
Przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej = 25 864 zł w 2010 r. Szacunek własny, na podstawie danych GUS.

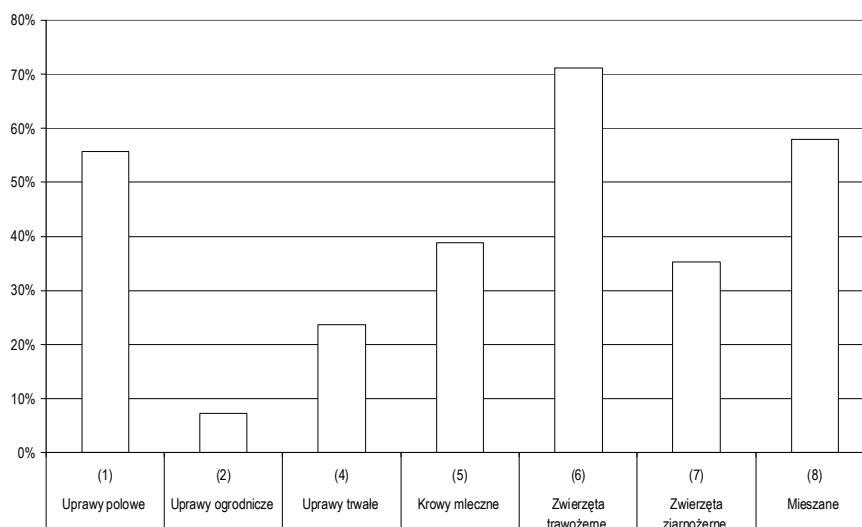


**Wykres 24 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych**



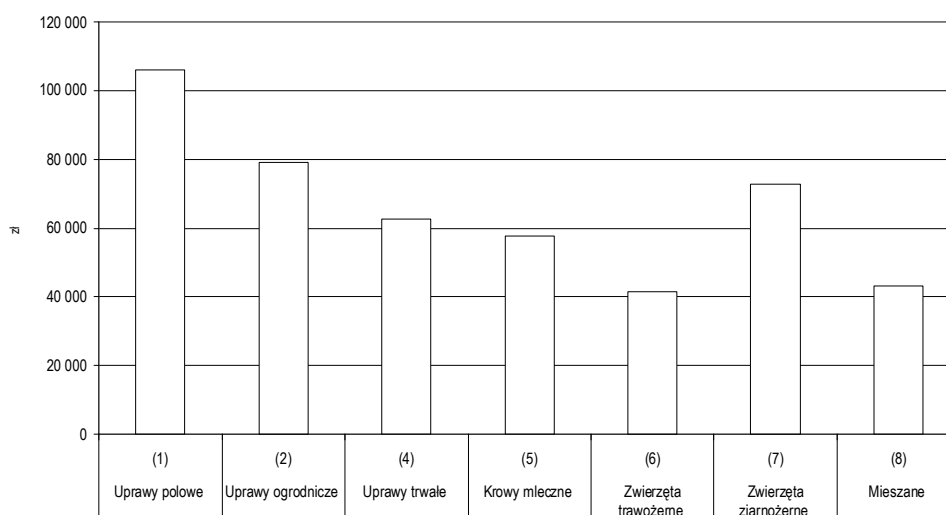
Największy udział dopłat do działalności operacyjnej w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR) osiągnęły gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych (patrz: Wykres 25). Gospodarstwa te otrzymywały najwyższe dopłaty do działalności operacyjnej w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych ogółem, co przy niskim dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego czyni dopłaty znacznym (71%) składnikiem tego dochodu. Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych są to gospodarstwa obszarowo największe otrzymujące najwyższe spośród wszystkich grup dopłaty w przeliczeniu na gospodarstwo. Udział dopłat w DzRGR wynosił w nich 56%. Najniższym udziałem dopłat w DzRGR charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych, które też osiągały najniższe dopłaty w przeliczeniu na gospodarstwo.

**Wykres 25 Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych**



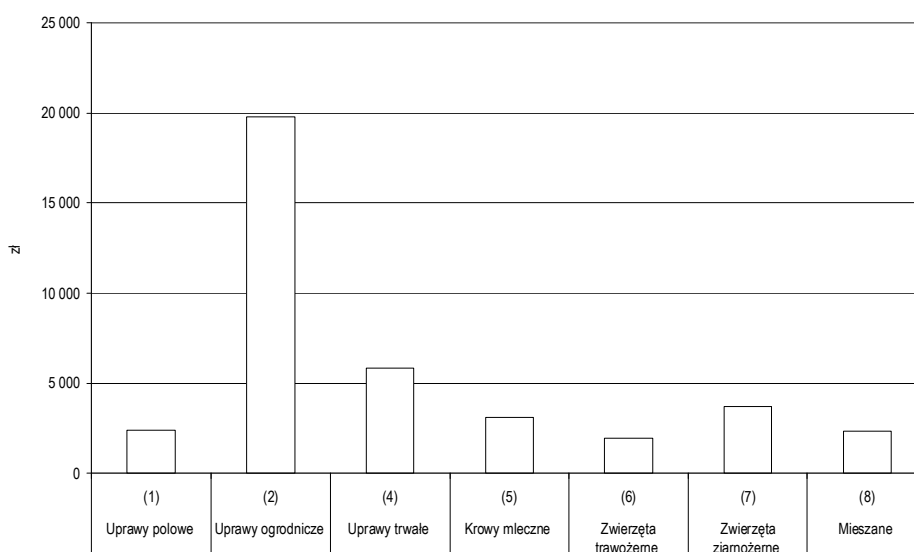
Wykres 26 wskazuje, że przepływ pieniężny (1) na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą był najwyższy w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych i wynosił ponad 100 000 zł/FWU, a najniższy był w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta trawożerne i miał wartość 41 506 zł/FWU.

**Wykres 26 Przepływ pieniężny (1) na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą według typów rolniczych**

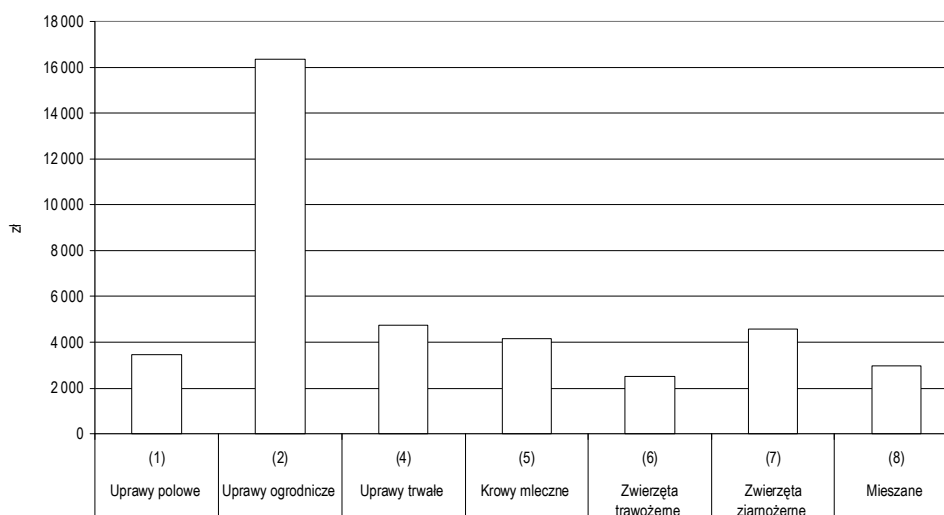


Analizując Wykres 27 i Wykres 28 obserwujemy, że wartość dodana netto na powierzchnię użytków rolnych jak i dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na powierzchnię użytków rolnych własnych były najwyższe w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych (wynosiły odpowiednio 19 778 zł/ha i 16 336 zł/ha). Wynika to z faktu, iż powierzchnia użytków rolnych w dyspozycji była niewielka, a produkcja opiera się na kilkukrotnych zbiorach z tej samej powierzchni. Na drugim miejscu znalazły się gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach trwałych. Najlepsze wyniki w przeliczeniu na 1 ha osiągnęły gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych.

**Wykres 27** Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych

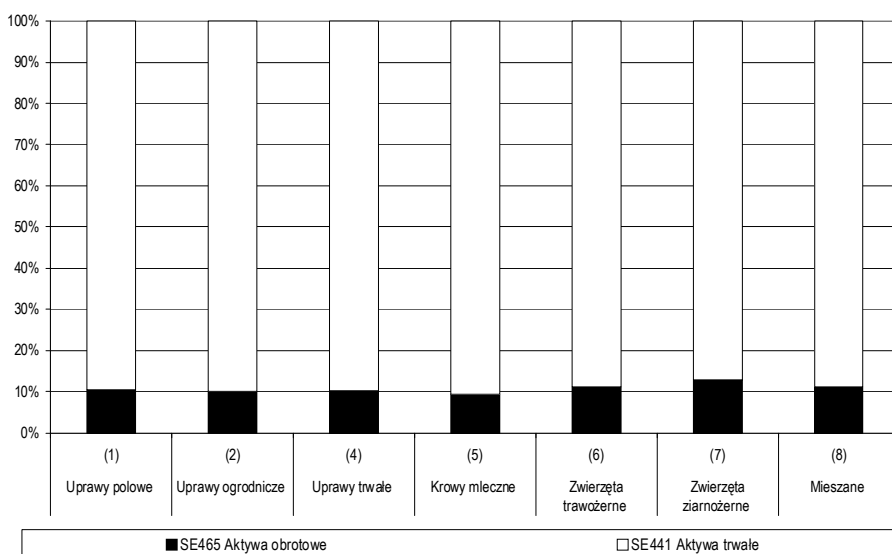


**Wykres 28** Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych



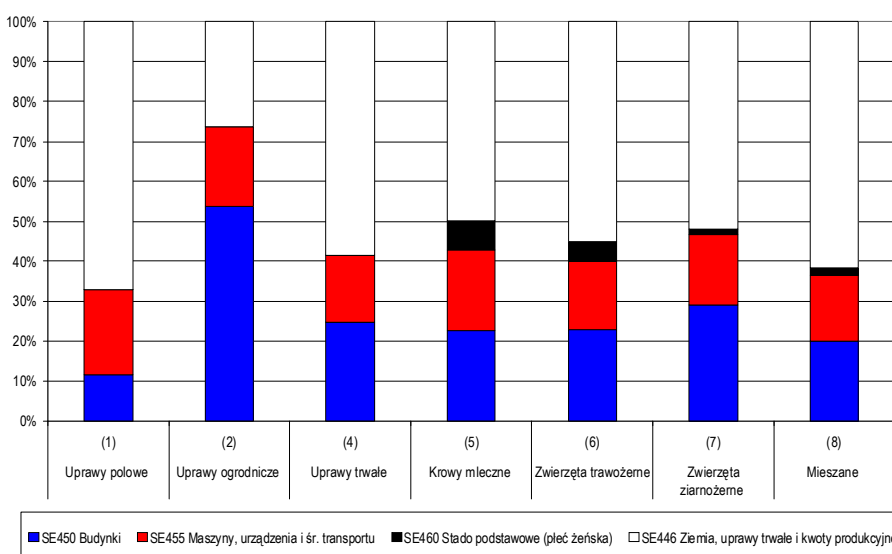
Struktura aktywów jest jednym z czynników decydujących o tempie krążenia środków ulokowanych w gospodarstwie rolnym. Wysoki udział środków trwałych znacznie zmniejsza tempo krążenia środków. Polskie gospodarstwa charakteryzowały się bardzo wysokim udziałem środków trwałych, oscylującym około 90% (patrz: Wykres 29). Najwyższy udział środków trwałych obserwowany był w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie krów mlecznych, a najniższy w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt ziarnożernych.

**Wykres 29**      **Struktura aktywów w gospodarstwach według typów rolniczych**



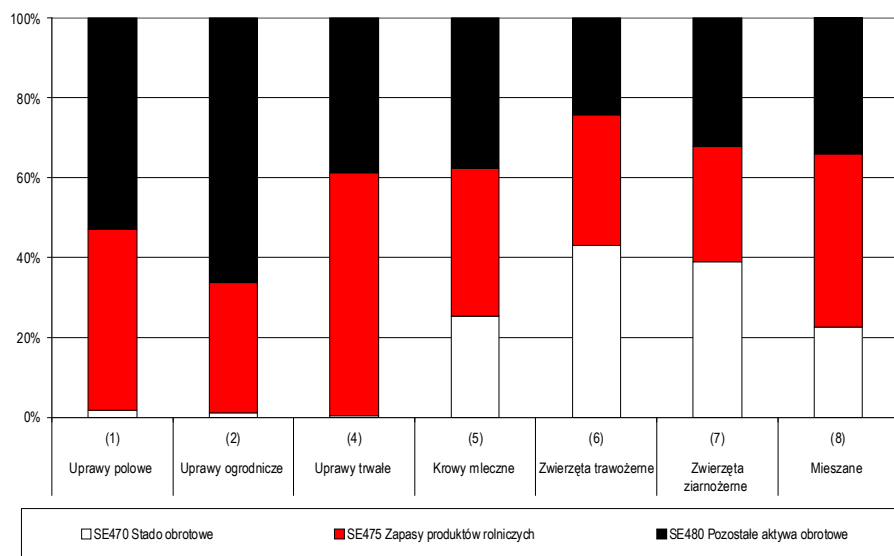
W strukturze aktywów trwałych w większości typów rolniczych dominowała wartość ziemi (patrz: Wykres 30). Jedynie w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach ogrodniczych, w strukturze aktywów trwałych dominują budynki, stanowiące głównie osłonę dla uprawianych roślin, a tym samym decydujące o możliwościach produkcyjnych. W gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie krów mlecznych oraz w chowie zwierząt trawożernych w strukturze aktywów trwałych zaznaczał się udział zwierząt stada podstawowego (odpowiednio 7 oraz 5%). W gospodarstwach mieszanych oraz specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych udział stada podstawowego w aktywach trwałych stanowił ok. 2%, natomiast w pozostałych grupach był bliski 0%. Udział maszyn, urządzeń i środków transportu był w poszczególnych typach gospodarstw na podobnym poziomie i wynosił od 17% do 21%.

**Wykres 30**      **Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**



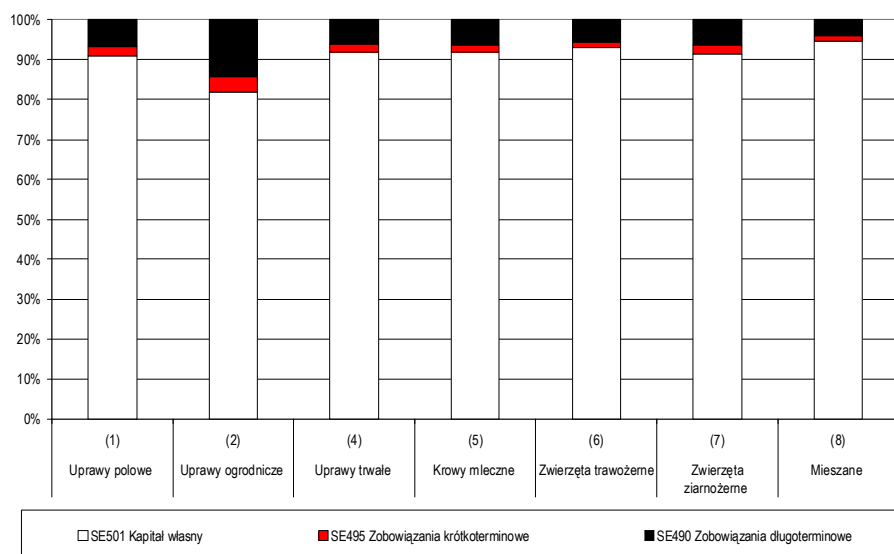
Specyfika produkcji poszczególnych typów rolniczych miała także decydujący wpływ na strukturę aktywów obrotowych (patrz: Wykres 31). W gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych większą część aktywów obrotowych, stanowiły zapasy wytworzonych produktów, zaś w gospodarstwach ogrodniczych pozostałe aktywa obrotowe. W gospodarstwach utrzymujących zwierzęta trawożerne oraz ziarnożerne w strukturze aktywów obrotowych dominował udział stada obrotowego.

**Wykres 31**      **Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**



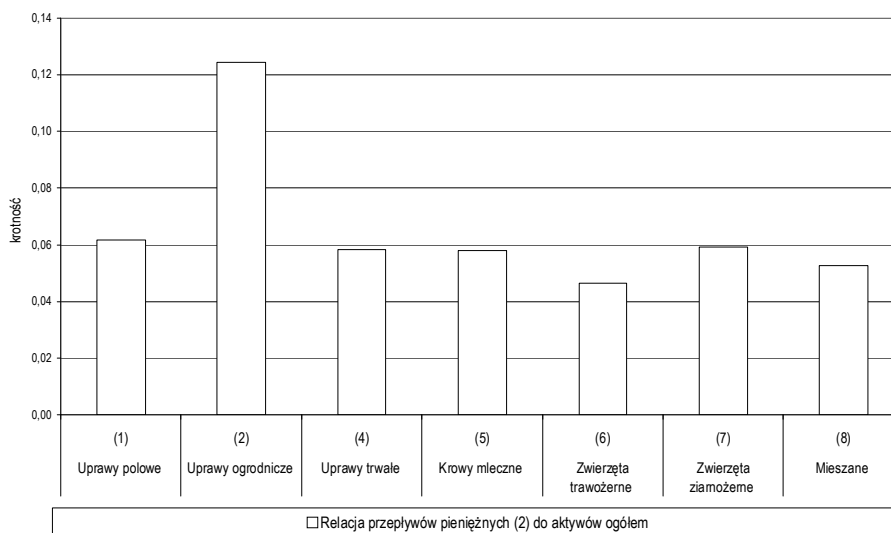
W strukturze pasywów we wszystkich typach rolniczych gospodarstw dominował kapitał własny (patrz: Wykres 32). Wyższy niż przeciętnie poziom zadłużenia występował w gospodarstwach ogrodniczych (ok. 18%). W kapitale obcym wszystkich typów gospodarstw dominowało zadłużenie długoterminowe (72 - 80% zadłużenia ogółem).

**Wykres 32**      **Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**



Przepływ pieniężny (2) ukazuje zdolność gospodarstwa rolnego do samofinansowania działalności. Najwyższa relacja do aktywów ogółem występuje w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach ogrodniczych, najniższa natomiast w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta trawożerne. Oznacza to, że gospodarstwa ogrodnicze w największym stopniu uzyskują zwrot z zainwestowanego kapitału.

**Wykres 33** Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych



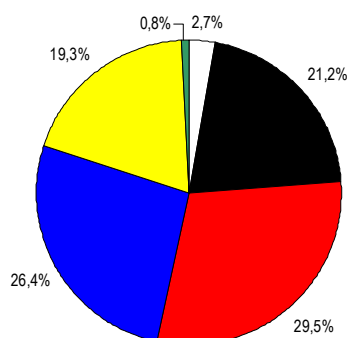
## 3.2. Wyniki standardowe według klas wielkości ekonomicznej

### 3.2.1. Potencjał produkcyjny indywidualnych gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Wykresy kołowe zaprezentowane w rozdziale 3.2.1 (Wykresy od 34 do 37) obrazują wyniki dla całej próby indywidualnych gospodarstw rolnych, pogrupowanych według klas wielkości ekonomicznej (ES6).

Biorąc pod uwagę obszar użytków rolnych zajmowanych przez poszczególne grupy gospodarstw najbardziej dominującą grupą były gospodarstwa średnio – małe (od 25 tys. do 50 tys. euro). Drugą grupą pod względem ilości zajmowanych użytków rolnych były gospodarstwa średnio – duże (od 45 tys. do 100 tys. euro). Gospodarstwa te w sumie zajmowały 55,9% powierzchni użytków rolnych. Znaczący był udział gospodarstw małych i dużych, które gospodarowały na 40,5% powierzchni użytków rolnych. Gospodarstwa bardzo małe i bardzo duże użytkowały w sumie 3,5% użytków rolnych (patrz: Wykres 34).

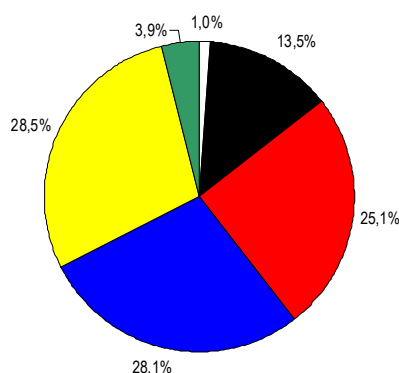
**Wykres 34** Zasoby ziemi w indywidualnych gospodarstwach rolnych z próby Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej



□ Bardzo małe 2 ≤ € < 8 ■ Małe 8 ≤ € < 25 ■ Średnio-małe 25 ≤ € < 50 ■ Średnio-duże 50 ≤ € < 100 ■ Duże 100 ≤ € < 500 ■ Bardzo duże € ≥ 500

Rozkład pogłowia zwierząt wyrażonego w jednostkach przeliczeniowych zwierząt (LU), wskazuje na zdecydowaną przewagę gospodarstw dużych i średnio – dużych nad małymi w chowie zwierząt. W gospodarstwach tych skoncentrowane było 56,6% ogólnego pogłowia inwentarza żywego przeliczonego na jednostkę LU (patrz: Wykres 35).

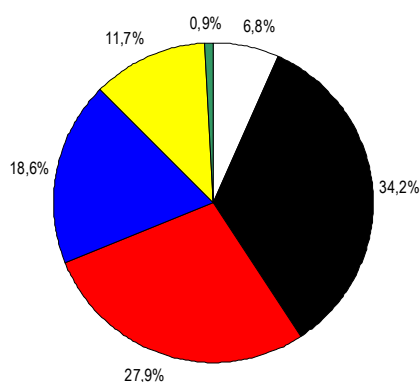
**Wykres 35** Pogłowie zwierząt z próby Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)



□ Bardzo małe 2 ≤ € < 8   ■ Małe 8 ≤ € < 25   ■ Średnio-małe 25 ≤ € < 50   ■ Średnio-duże 50 ≤ € < 100   ■ Duże 100 ≤ € < 500   ■ Bardzo duże € ≥ 500

W przypadku rozkładu nakładów pracy określonych w AWU wiodącą rolę odgrywały gospodarstwa małe i średnio - małe, które skupiały 62,1% ogółu nakładów (patrz: Wykres 36).

**Wykres 36** Nakłady pracy z próby Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych - AWU)

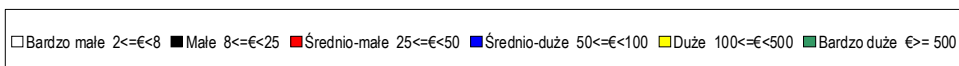
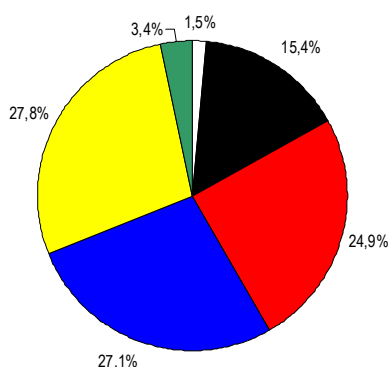


□ Bardzo małe 2 ≤ € < 8   ■ Małe 8 ≤ € < 25   ■ Średnio-małe 25 ≤ € < 50   ■ Średnio-duże 50 ≤ € < 100   ■ Duże 100 ≤ € < 500   ■ Bardzo duże € ≥ 500

Największy udział w wartości wytworzonej Standardowej Produkcji (SO), wynoszący odpowiednio 27,8% oraz 27,1%, miały gospodarstwa duże (od 100 tys. do 500 tys. euro) oraz średnio - duże (od 50 tys. do 100 tys. euro). Natomiast najmniejszy udział, wynoszący 1,5%, wykazały gospodarstwa bardzo małe (od 2 tys. do 8 tys. euro) (patrz: Wykres 37).



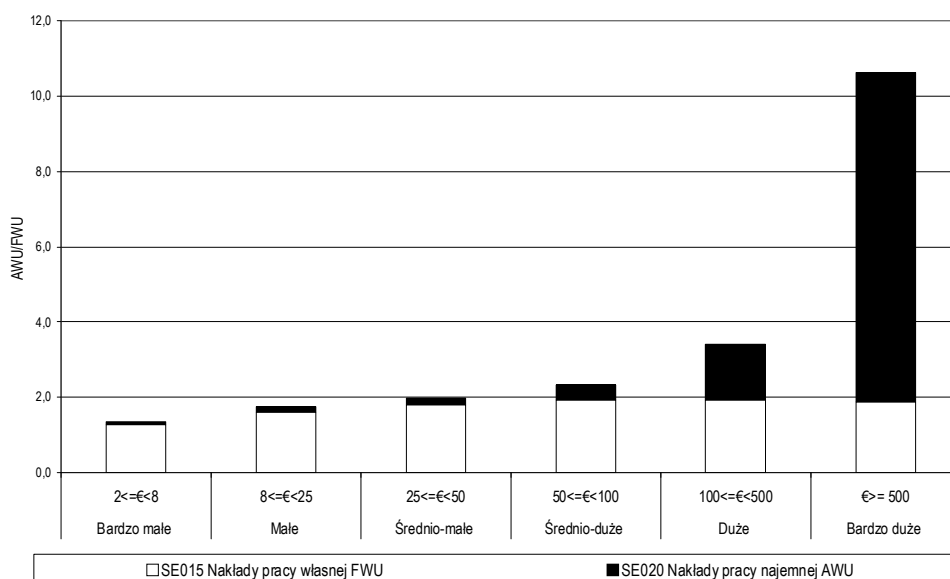
**Wykres 37** Wartość Standardowej Produkcji z próby Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej



### 3.2.2. Wyniki działalności indywidualnych gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

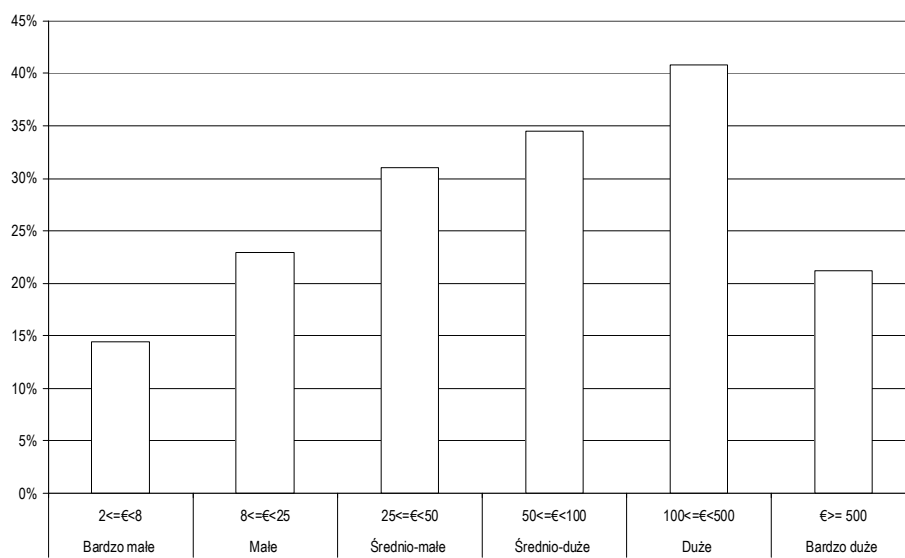
Poziom nakładów pracy rósł wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Wykorzystanie własnej siły roboczej we wszystkich klasach wielkości ekonomicznej gospodarstw wynosiło od 1,29 do 1,94 FWU. Prawie wszystkie gospodarstwa (oprócz bardzo dużych, powyżej 500 tys. euro) opierały się głównie na własnej sile roboczej. W gospodarstwach największych (powyżej 500 tys. euro) przewaga pracy najemnej nad własną była ponad 4,5-krotna (patrz: Wykres 38).

**Wykres 38** Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej



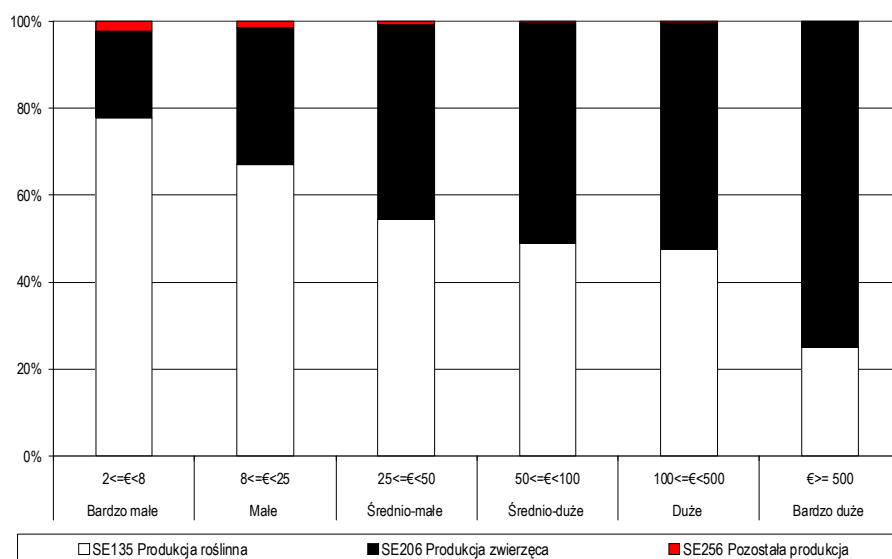
Zasadniczo w strukturze użytków rolnych będących w użytkowaniu gospodarstw, dominowały grunty własne. Udział dzierżawy rósł wraz ze zwiększaniem się wielkości ekonomicznej gospodarstw: od ok. 14% w gospodarstwach bardzo małych (od 2 tys. do 8 tys. euro) do ok. 41% w gospodarstwach dużych (od 100 tys. do 500 tys. euro). Natomiast w gospodarstwach bardzo dużych udział ten był już mniejszy i wyniósł ok. 21% (patrz: Wykres 39).

**Wykres 39**      **Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej**



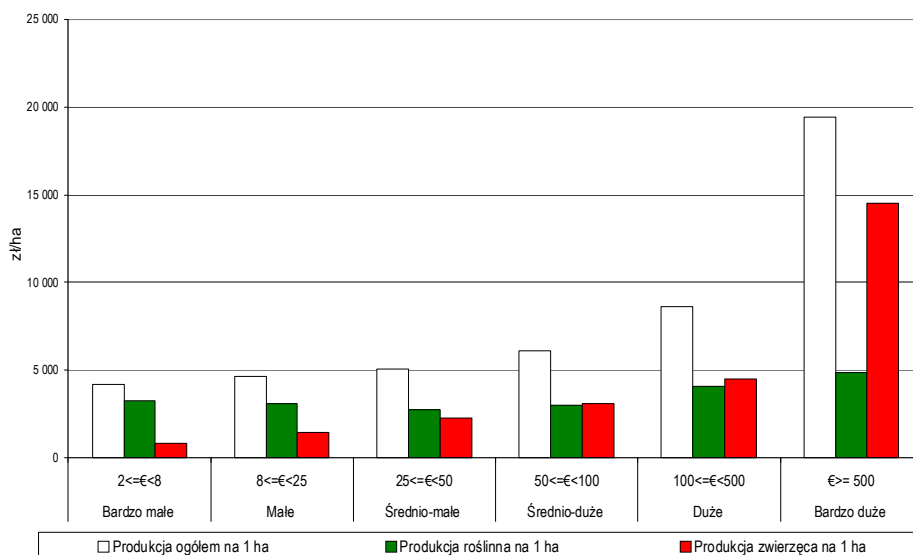
W produkcji ogółem produkcja zwierzęca znacznie dominowała w gospodarstwach bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro) natomiast nieznacznie w gospodarstwach dużych i średnio - dużych. Pozostała produkcja nie miała istotnego wpływu na wartość wytworzonej produkcji ogółem, a jej udział malał wraz ze wzrostem siły ekonomicznej gospodarstwa, od 2,2% w gospodarstwach bardzo małych (od 2 tys. do 8 tys. euro) do 0,25% w gospodarstwach bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro) (patrz: Wykres 40).

**Wykres 40**      **Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**



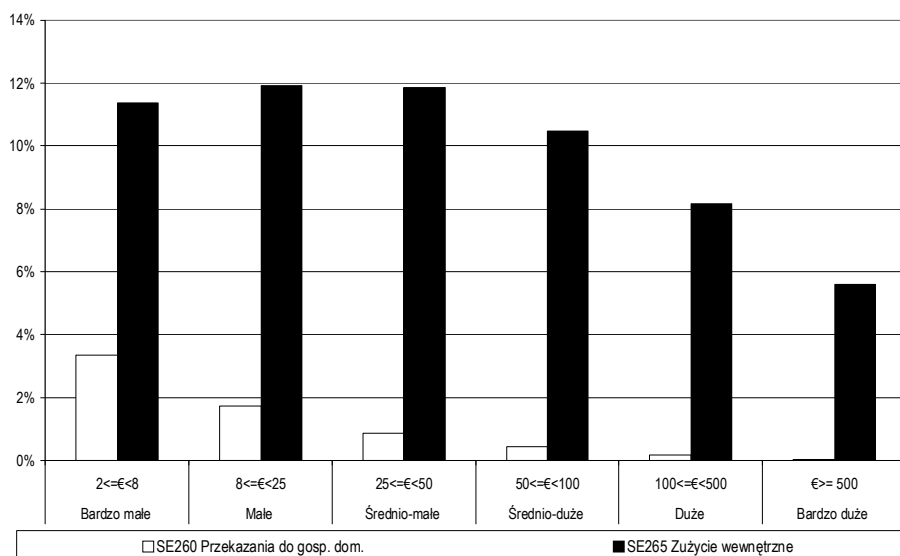
Produktywność ziemi mierzona wartością produkcji ogółem na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 41) wzrastała wraz z wielkością ekonomiczną. W przypadku produkcji roślinnej przeliczonej na 1 ha użytków rolnych gospodarstwa o wielkości ekonomicznej poniżej 100 tys. euro uzyskiwały podobny poziom. Gospodarstwa najsilniejsze ekonomicznie (powyżej 500 tys. euro) osiągały najkorzystniejsze rezultaty w przeliczeniu na jednostkę powierzchni zarówno w produkcji roślinnej jak i zwierzęcej, gdzie najlepszy rezultat był w produkcji zwierzęcej, produkcja ta wyniosła ok. 14534 zł/ha.

**Wykres 41**      **Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**



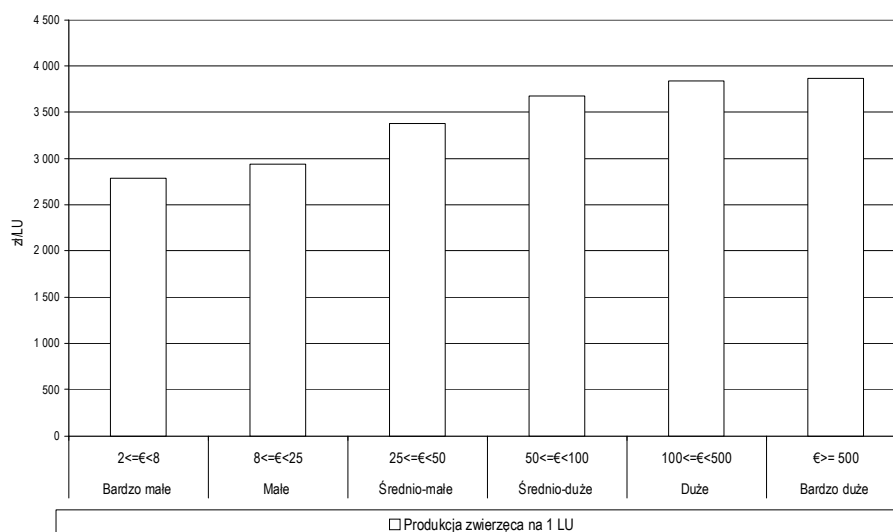
Wraz ze wzrostem klasy wielkości ekonomicznej, proporcje przekazania produktów i usług do gospodarstwa domowego zajmowały w strukturze produkcji coraz mniejszy udział. Zużycie wewnętrzne najmniejsze było w gospodarstwach bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro) i wynosiło ok. 6%, natomiast w gospodarstwach bardzo - małych, małych i średnio - małych stanowiło ok. 12% (patrz: Wykres 42).

**Wykres 42**      **Udział przekazania do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**



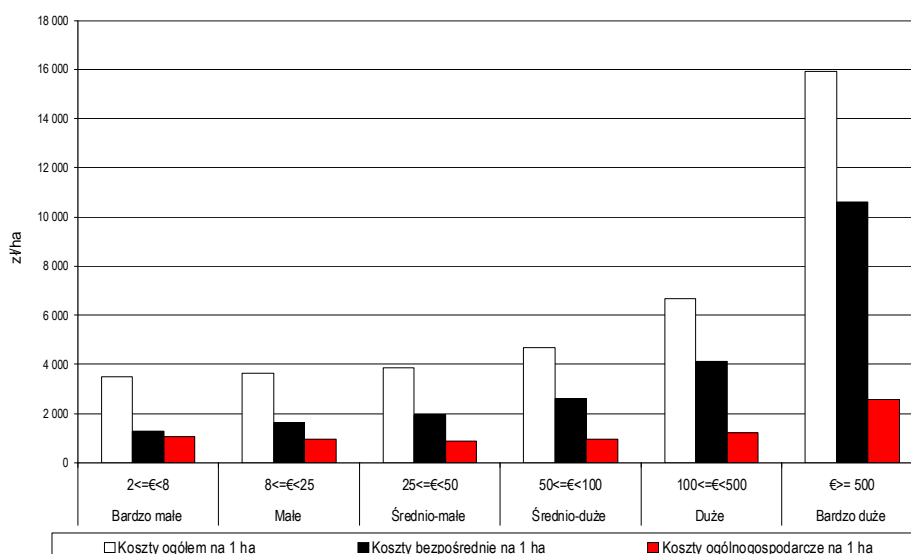
Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw rosła wartość produkcji zwierzęcej na 1 LU. W gospodarstwach bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro) produktywność zwierząt była wyższa o 39% niż w gospodarstwach bardzo małych do 8 tys. euro. Wynika to z kierunku specjalizacji i struktury produkcji tych gospodarstw (patrz: Wykres 43 oraz Wykres 40).

**Wykres 43**      **Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej**



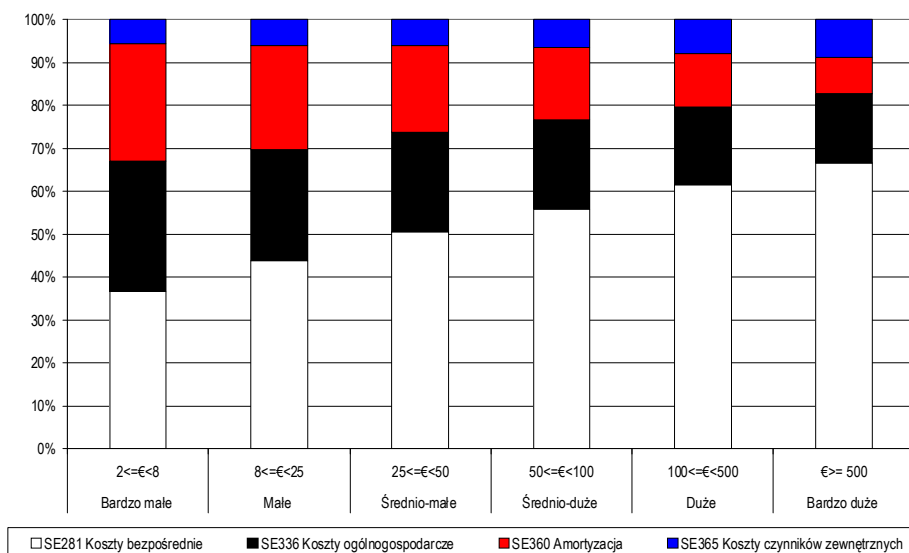
Intensywność produkcji, określona na podstawie poniesionych kosztów ogółem na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 44) zwiększała się wraz z wielkością ekonomiczną gospodarstw. Z kolei poziom kosztów ogólnogospodarczych najniższy był w grupie gospodarstw średnio - małych natomiast najwyższy w gospodarstwach bardzo dużych, w których wynosił ok. 2 585 zł/ha.

**Wykres 44 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**



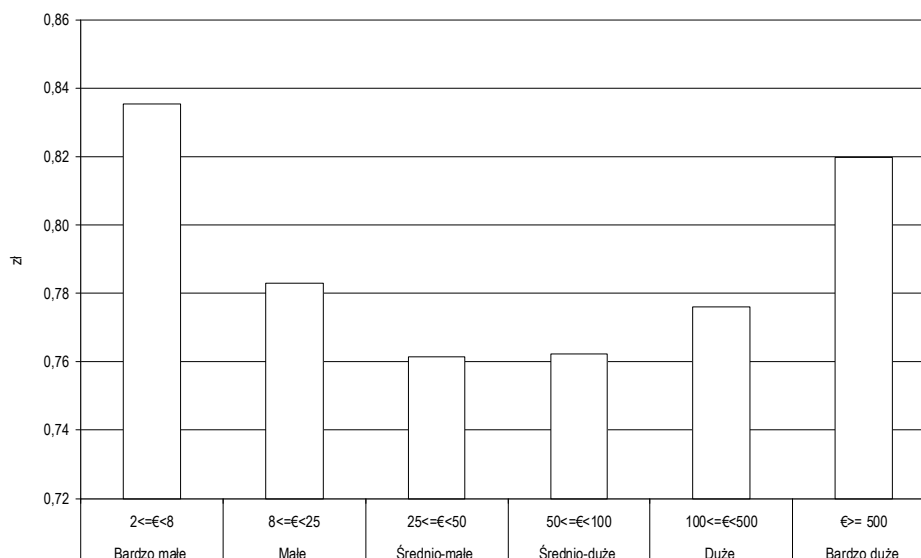
W strukturze kosztów ogółem udział kosztów bezpośrednich rósł wraz ze wzrostem klasy wielkości ekonomicznej. Natomiast udział amortyzacji w kosztach malał wraz ze wzrostem klasy wielkości ekonomicznej (od ok. 27% do ok. 8%). Ta ostatnia zależność może świadczyć o zbyt dużym umaszynowaniu małych gospodarstw – koszty utrzymania znacznej liczby, być może niewykorzystanych środków trwałych zmniejszają dochód tych gospodarstw. Udział kosztów czynników zewnętrznych rósł wraz ze wzrostem klasy wielkości ekonomicznej (od ok. 5% do ok. 9%) (patrz: Wykres 45).

**Wykres 45 Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej**



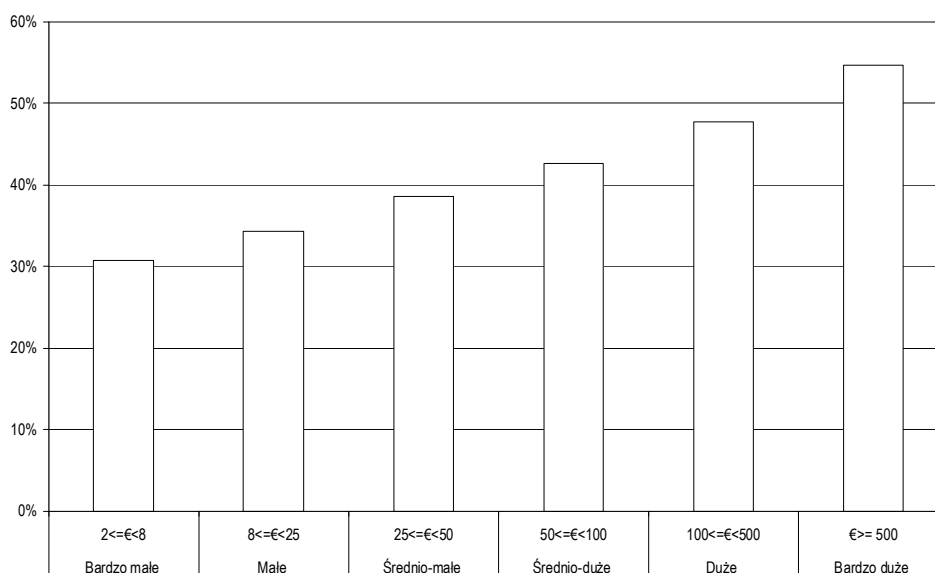
Analiza Wykresu 46 pokazuje, że w 2010 roku w najmniej korzystnej sytuacji były gospodarstwa bardzo małe (od 2 tys. do 8 tys. euro). Najlepsza sytuacja wystąpiła w gospodarstwach średnio – małych (od 25 tys. do 50 tys. euro). Aby wytworzyć 1 zł produkcji ogółem ponosiły one koszty ogółem na poziomie 0,76 zł (patrz: Wykres 46).

**Wykres 46 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**



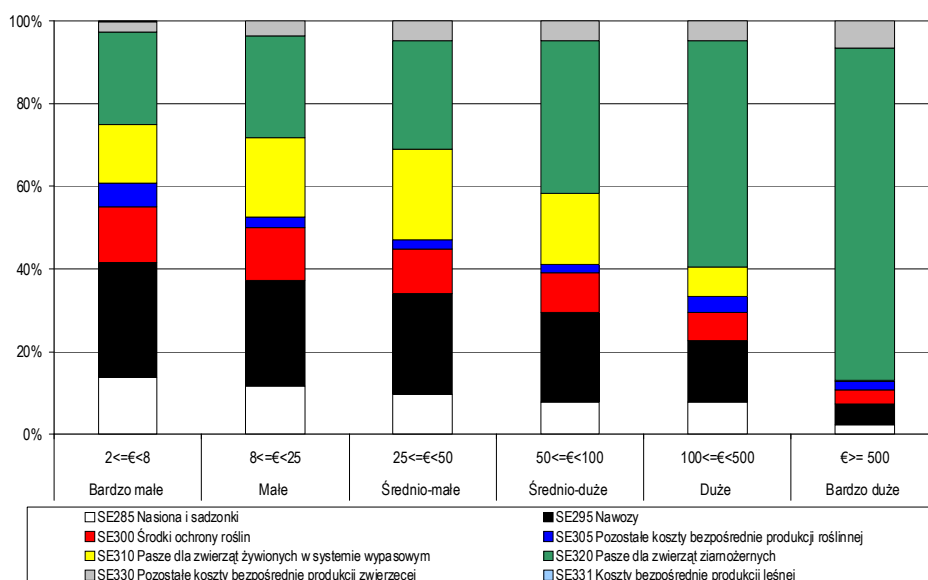
Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem wykazywała tendencję rosnącą wraz ze zwiększaniem się klasy wielkości ekonomicznej gospodarstw. Najniższa była w gospodarstwach bardzo małych (od 2 tys. do 8 tys. euro), w których wynosiła ok. 31%. Maksymalny poziom kosztów bezpośrednich w porównaniu do produkcji ogółem (ok. 55%) miały gospodarstwa bardzo - duże (powyżej 500 tys. euro) (patrz: Wykres 47).

**Wykres 47 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**



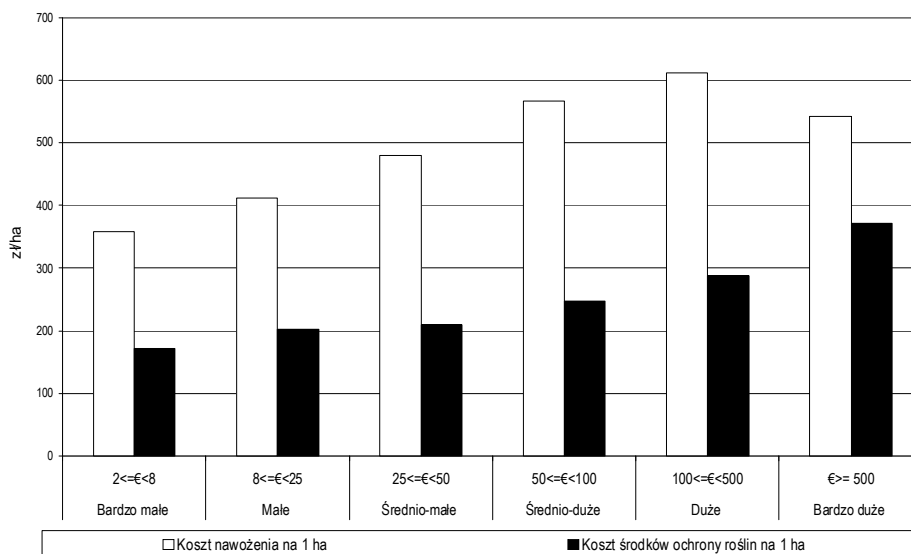
W strukturze kosztów bezpośrednich w gospodarstwach bardzo małych, małych oraz średnio - małych koszt pasz dla zwierząt ziarnożernych był na poziomie kosztu nawozów. Od klasy ekonomicznej gospodarstw średnio - dużych, udział kosztu tych pasz znacząco rośnie, osiągając w przypadku gospodarstw bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro) 80%. Udział kosztu nawozów malał wraz ze zwiększaniem się klasy ekonomicznej gospodarstw od 28% do 5 %. Udział kosztów pasz zwierząt żywionych w systemie wypasowym, w strukturze kosztów bezpośrednich najwyższy był w gospodarstwach średnio - małych (od 25 tys. do 50 tys. euro) i wynosił 22%, a najniższy w gospodarstwach bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro) - 0,27%. Koszty środków ochrony roślin znajdowały się na podobnym poziomie we wszystkich klasach wielkości ekonomicznej z tym, że w klasie największej były one najniższe i wynosiły one 3,5% (patrz: Wykres 48).

**Wykres 48**      **Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej**



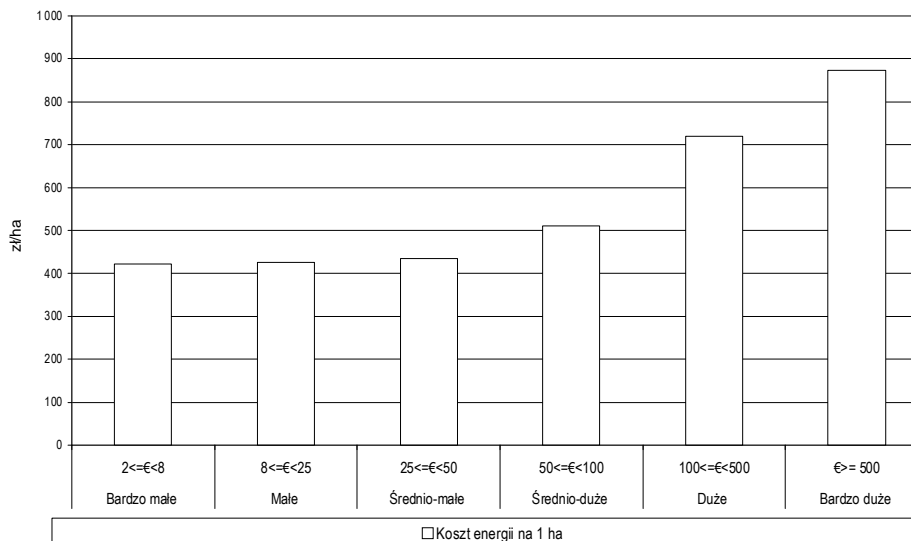
Koszty nawożenia i środków ochrony roślin w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 49) bardzo silnie związane były z wielkością ekonomiczną gospodarstw. Koszt nawozów najwyższą wartość osiągnął w gospodarstwach dużych i był 1,7-krotnie wyższy niż w gospodarstwach bardzo małych. Koszty ochrony roślin w przeliczeniu na 1 ha rosły wraz ze wzrostem klasy wielkości ekonomicznej.

**Wykres 49 Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**



Z wielkością ekonomiczną bardzo wyraźnie wiążą się koszty energii i paliw ponoszone na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 50). W gospodarstwach największych (powyżej 500 tys. euro) pozycja ta była 2-krotnie wyższa niż w gospodarstwach najmniejszych (od 2 tys. do 8 tys. euro).

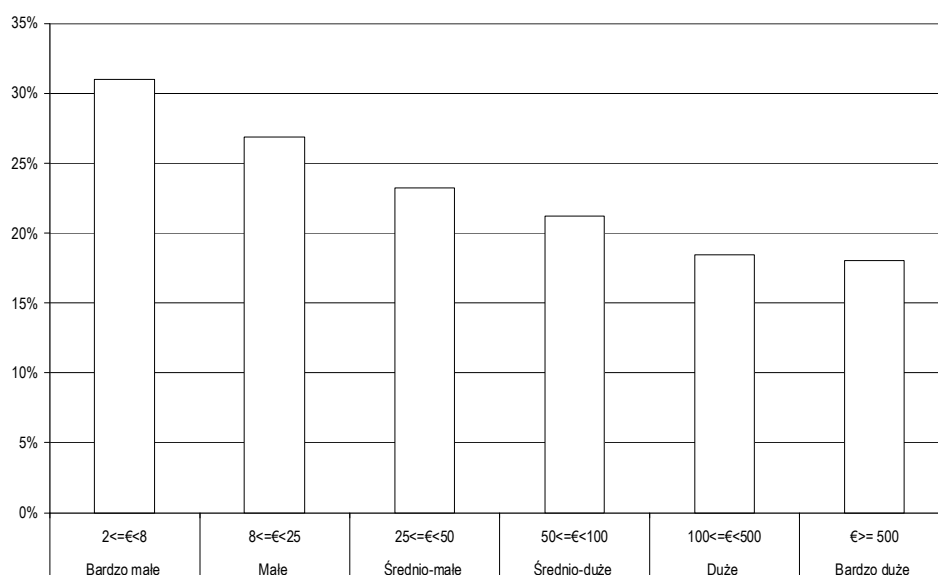
**Wykres 50 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**



Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto wykazywał tendencję malejącą wraz ze wzrostem klasy wielkości ekonomicznej gospodarstwa. Amortyzacja stanowiła 31% wartości dodanej brutto w gospodarstwach bardzo małych (od 2 tys. do 8 tys. euro) i jej udział w wartości dodanej brutto spadał do 18% w gospodarstwach bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro) (patrz: Wykres 51).

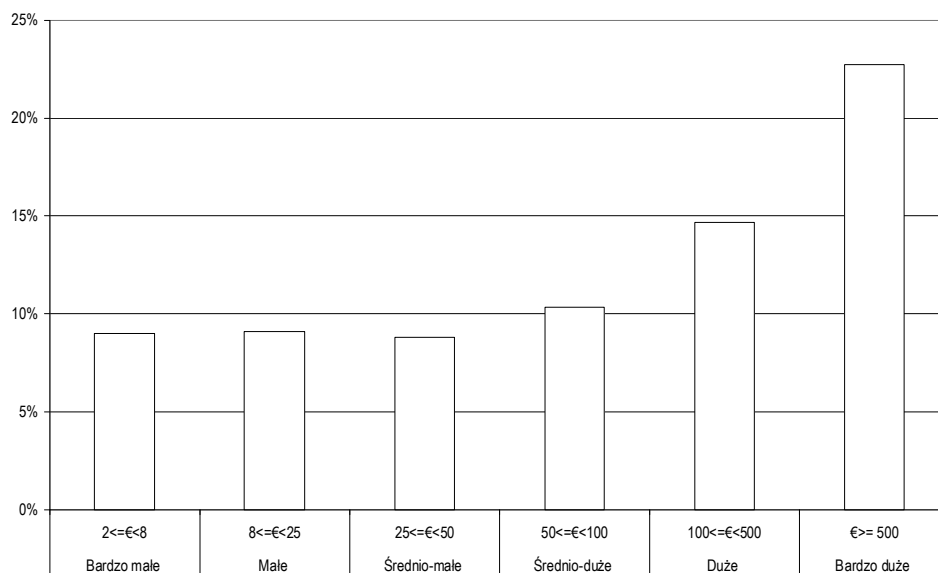


**Wykres 51**      **Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej**



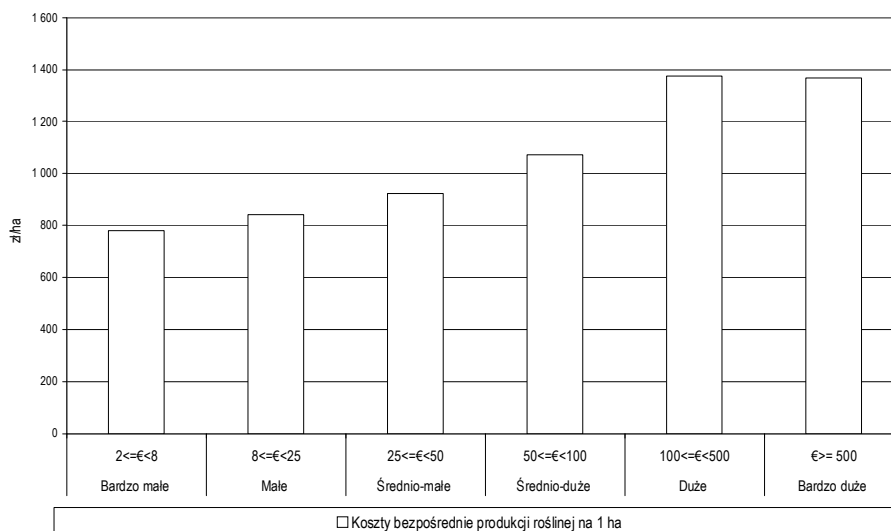
Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto najwyższy był w gospodarstwach bardzo dużych i wyniósł 23%. Potwierdza to fakt znacznie intensywniejszego wykorzystania czynników zewnętrznych. Znaczącym elementem był koszt pracy najemnej, której opłata stanowiła 82% wartości tych kosztów, a stosunek do wartości dodanej netto wynosił 19%. Gospodarstwa te były więc najbardziej wrażliwe na wahania poziomu cen czy zmiany w dostępności wymienionych czynników (patrz: Wykres 52).

**Wykres 52**      **Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej**



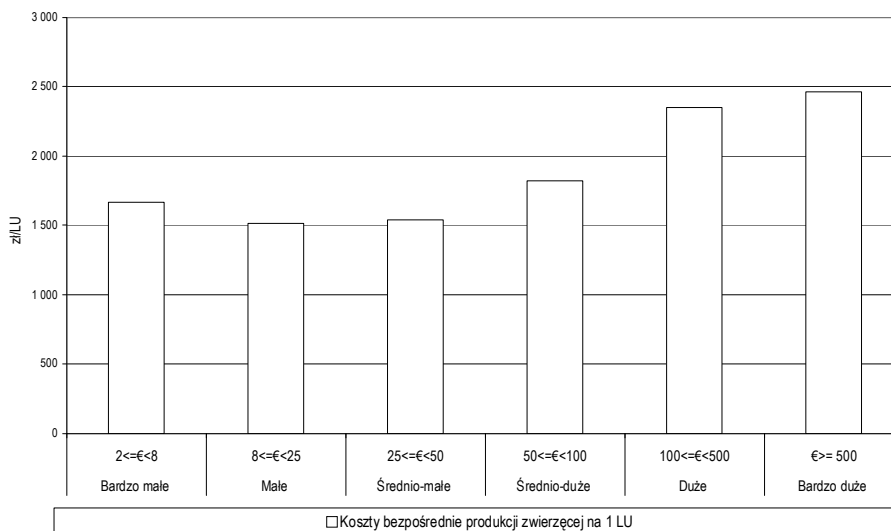
Analizując koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha można zaobserwować tendencję wzrostową przy czym w grupie gospodarstw dużych i bardzo dużych udział kosztów bezpośrednich był na podobnym poziomie i wyniósł odpowiednio 1 375 zł/ha i 1 367 zł/ha (patrz: Wykres 53).

**Wykres 53 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej**



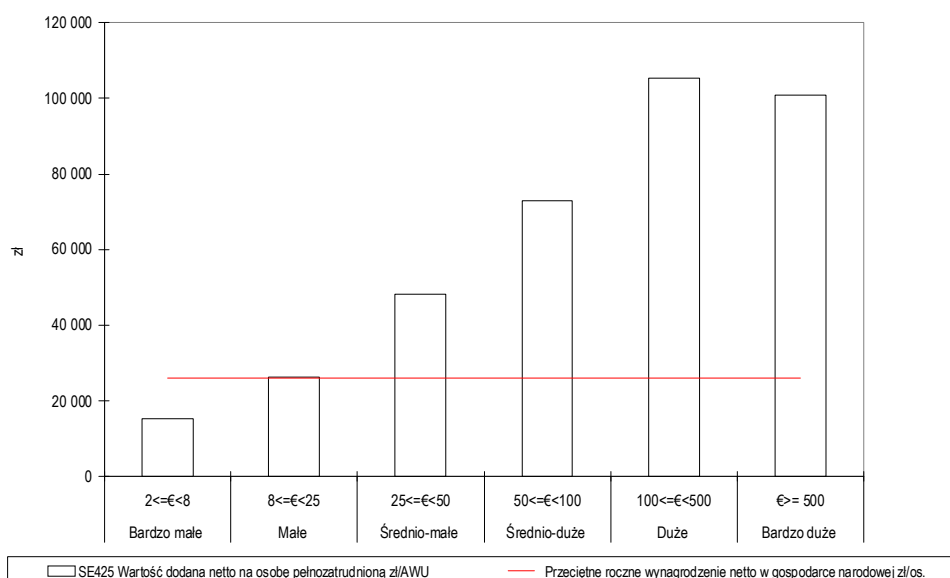
Podobna sytuacja miała miejsce w przypadku kosztów bezpośrednich produkcji zwierzęcej na 1 LU, przy czym koszty bezpośrednie zaczęły rosnąć od grupy gospodarstw małych (od 8 tys. do 25 tys. euro) (patrz: Wykres 54). Gospodarstwa bardzo duże, charakteryzujące się najwyższym poziomem tych kosztów, osiągnęły również najwyższą produkcję z 1 LU (patrz także: Wykres 43)

**Wykres 54 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej**



W wartości dodanej netto wypracowanej w gospodarstwach indywidualnych na osobę pełnozatrudnioną występowały zasadnicze różnice w poszczególnych grupach gospodarstw. Granicą było w tym przypadku 8 tys. euro. Gospodarstwa o wielkości przekraczającej ten próg uzyskały wartość dodaną netto na osobę pełnozatrudnioną przewyższającą przeciętne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej<sup>4</sup>, podczas gdy gospodarstwa o wielkości ekonomicznej poniżej 8 tys. euro osiągnęły zdecydowanie gorsze wyniki. W gospodarstwach tych wartość dodana netto na jednego pełnozatrudnionego stanowiła 59% przeciętnego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej (patrz: Wykres 55).

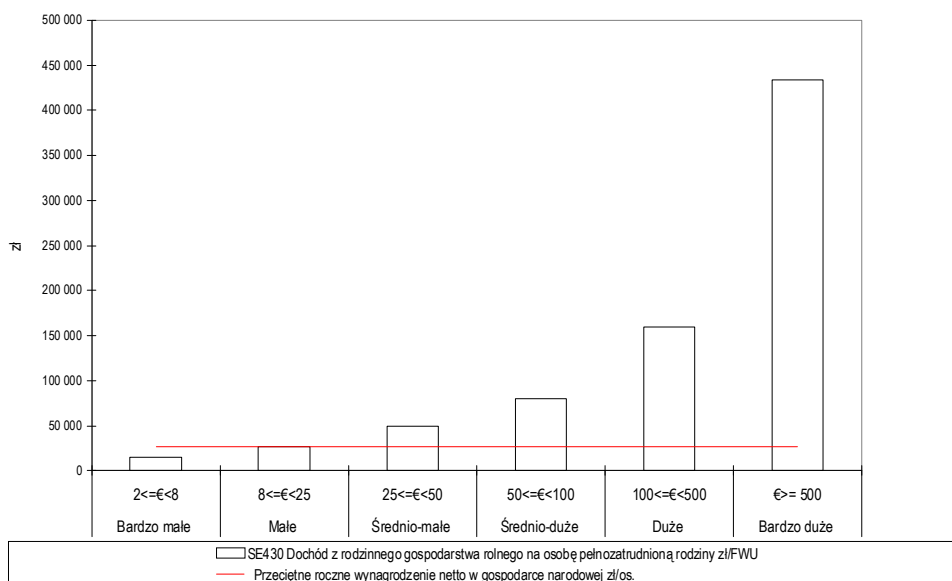
**Wykres 55** Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej



Podobną sytuację jak w przypadku wartości dodanej netto w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną można zaobserwować analizując rozkład dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR) przypadającego na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą (FWU). Tutaj również granicą było 8 tys. euro, jednak skala dysproporcji była zdecydowanie większa. Szczególnie wyraźnie widać to w grupie gospodarstw bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro), gdzie dochód na pełnozatrudnionego członka rodziny wypracowany przez gospodarstwo był około 17-krotnie większy niż przeciętne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej. Miało to związek ze znacznym zaangażowaniem najmniejszej pracy w działalności tych gospodarstw (patrz również: Wykres 38). W gospodarstwach bardzo małych (poniżej 8 tys. euro) DzRGR w przeliczeniu na FWU stanowił 56% przeciętnego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej (patrz: Wykres 56). Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że są to średnie arytmetyczne, a więc zawyżone w stosunku do średnich ważonych ze względu na proporcje reprezentowanych gospodarstw w poszczególnych warstwach pogrupowanych wg wielkości ekonomicznej.

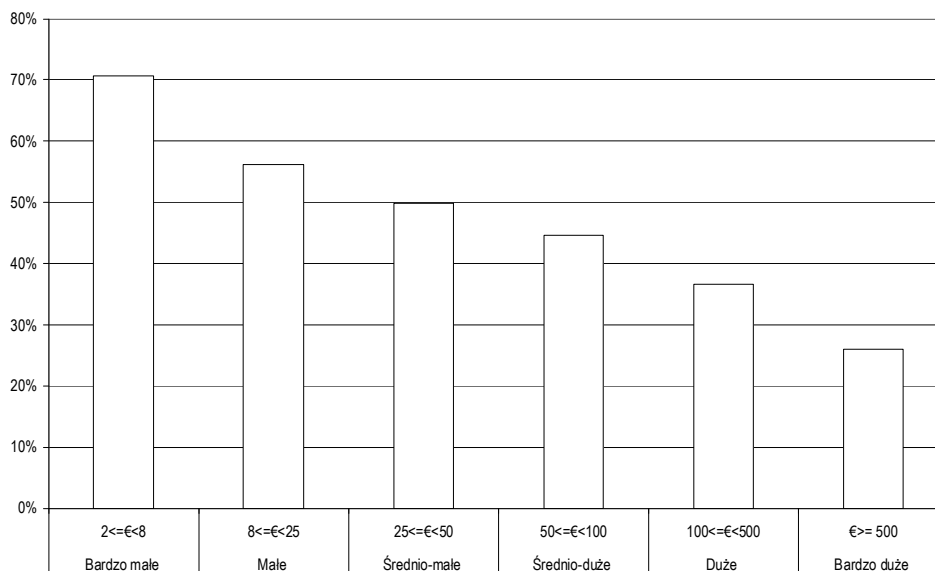
<sup>4</sup> Przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej = 25 864 zł w 2010 r. Szacunek własny, na podstawie danych GUS.

**Wykres 56 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej**



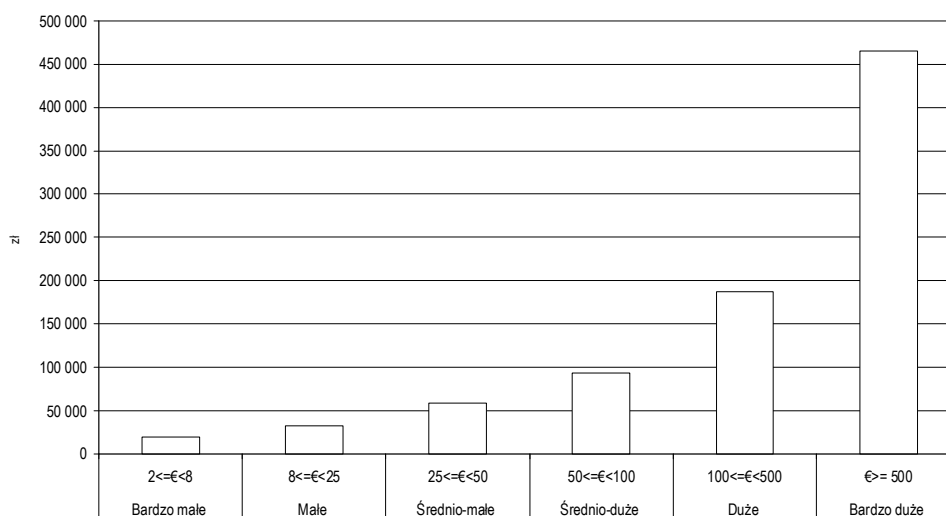
Największa relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego (71%) występowała w gospodarstwach bardzo małych (od 2 tys. do 8 tys. euro). Relacja ta spadała wraz ze wzrostem klasy wielkości ekonomicznej osiągając poziom 26% w przypadku gospodarstw bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro) (patrz: Wykres 57).

**Wykres 57 Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej**



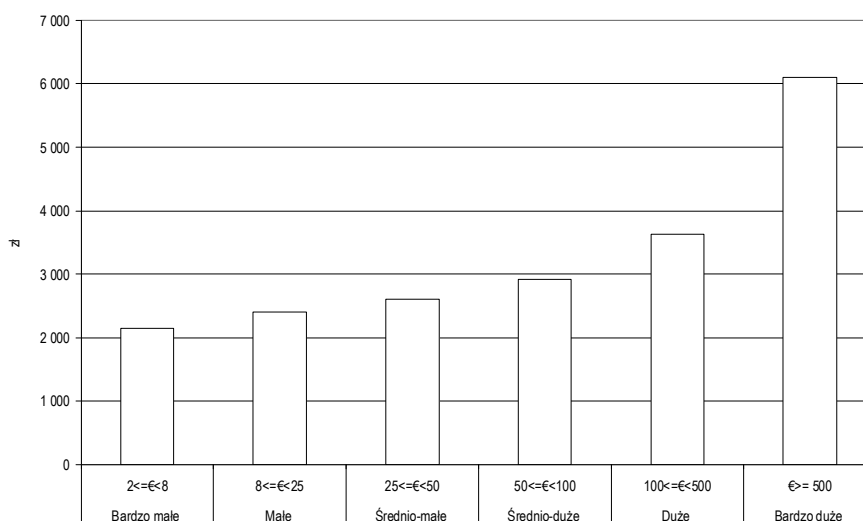
Przeptyw pieniężny (1) na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą wykazywał identyczną tendencję jak miało to miejsce w przypadku dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą – rósł w miarę wzrostu klasy wielkości ekonomicznej gospodarstwa, osiągając 465 420 zł w gospodarstwach bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro), podczas gdy w gospodarstwach bardzo małych (od 2 tys. do 8 tys. euro) było to 18 895 zł (patrz: Wykres 58).

**Wykres 58 Przeptyw pieniężny (1) na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą według klas wielkości ekonomicznej**



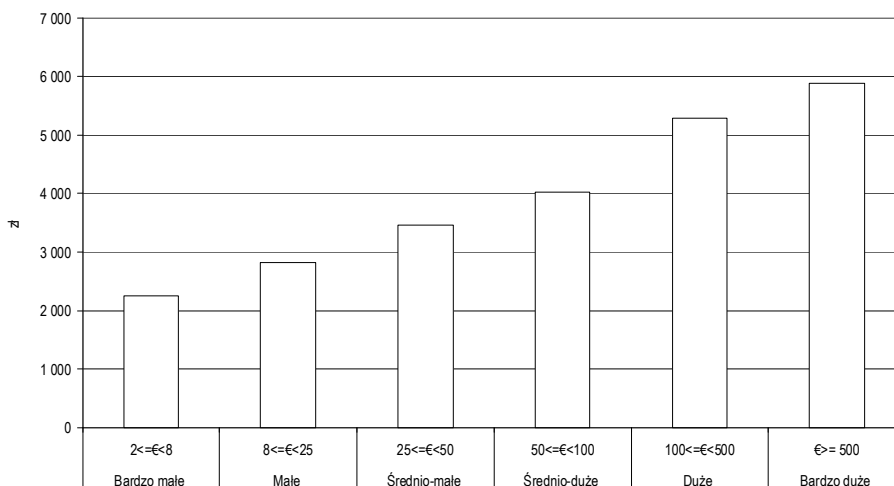
Wartość dodana netto przypadająca na jeden hektar użytków rolnych pozwala określić efektywność gospodarowania w danej grupie gospodarstw. Wartość ta rosła w miarę wzrostu klasy wielkości ekonomicznej gospodarstw i w przypadku gospodarstw bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro) wynosiła ok. 6 094 zł/ha – dla porównania w gospodarstwach bardzo małych (od 2 tys. do 8 tys. euro) było to ok. 2 151 zł/ha (patrz: Wykres 59).

**Wykres 59 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej**



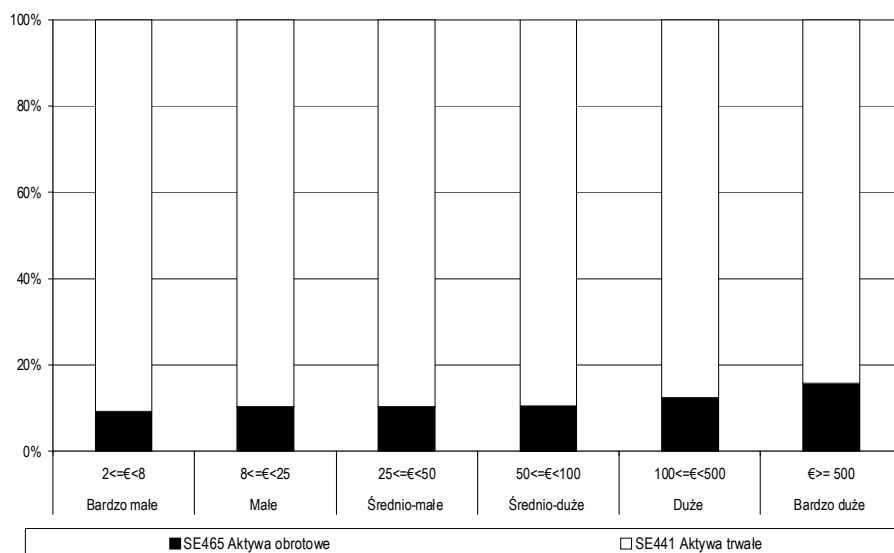
W przypadku dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na jeden hektar własnych użytków rolnych powtarza się schemat obserwowany na wykresie poprzednim (patrz: Wykres 60).

**Wykres 60 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej**



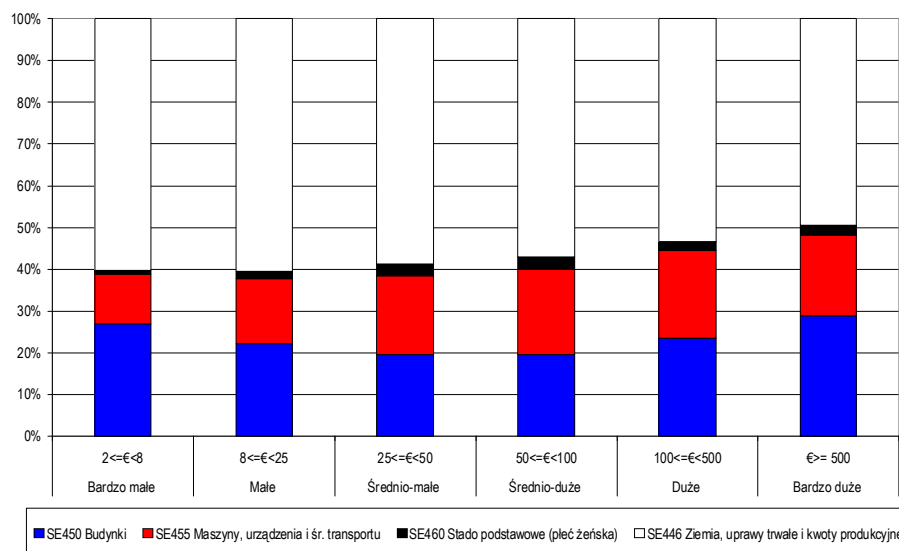
Wraz ze zmianą wielkości ekonomicznej gospodarstw zmianie ulegała również struktura aktywów w gospodarstwach rolnych (patrz: Wykres 61). Udział aktywów trwałych spadał wraz ze wzrostem siły ekonomicznej gospodarstwa (z 91% w gospodarstwach bardzo małych do 84% w gospodarstwach bardzo dużych).

**Wykres 61 Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**



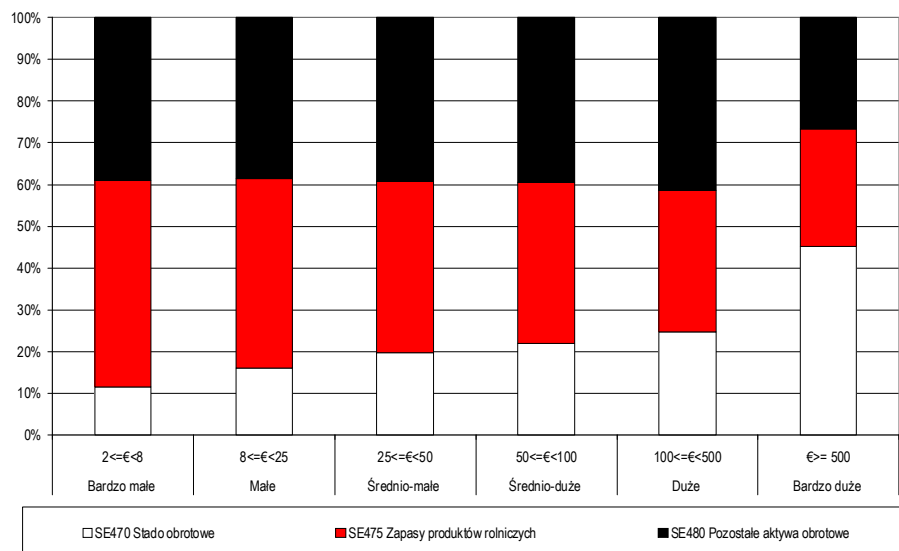
W strukturze aktywów trwałych wszystkich gospodarstw dominowały ziemia, uprawy trwałe i kwoty produkcyjne. Praktycznie we wszystkich gospodarstwach oprócz gospodarstw bardzo dużych udział tego składnika majątku przekroczył 50% wartości środków trwałych. (patrz: Wykres 62).

**Wykres 62**      **Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**



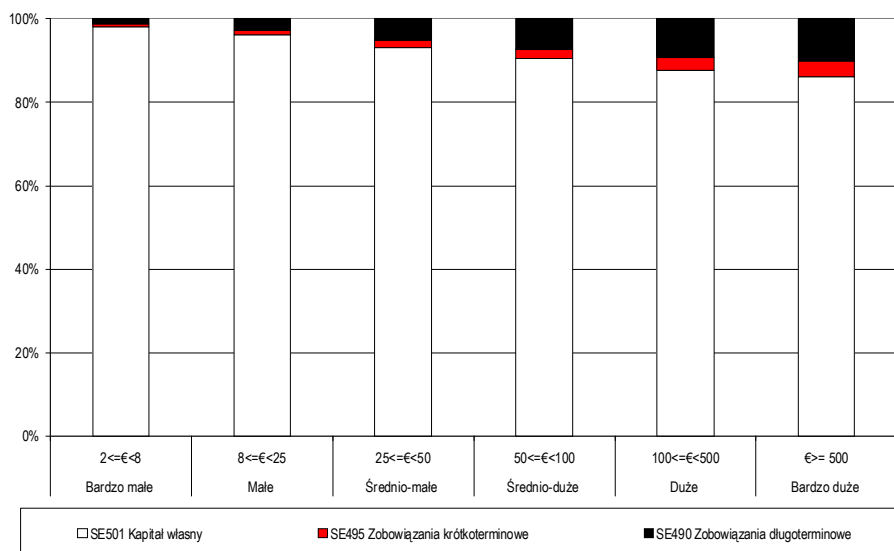
W strukturze aktywów obrotowych gospodarstw, poza grupą gospodarstw średnio – dużych i dużych, dominowały zapasy produktów rolniczych (patrz: Wykres 63). Stado obrotowe największy udział (45%) miało w gospodarstwach bardzo dużych (ponad 500 tys. euro), a najmniejszy (11%) w gospodarstwach bardzo małych (od 2 tys. do 8 tys. euro).

**Wykres 63**      **Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**



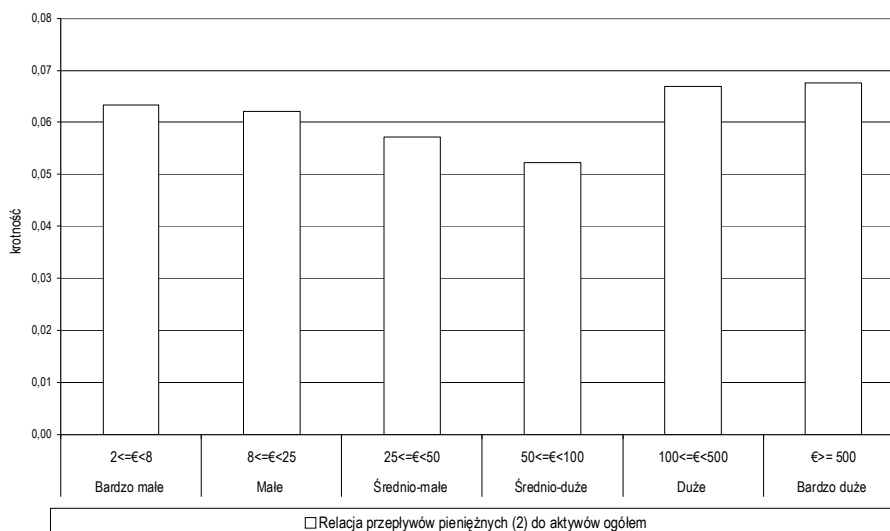
Struktura pasywów wykazywała również silny związek z wielkością ekonomiczną gospodarstw (patrz: Wykres 64). Im silniejsze ekonomicznie gospodarstwa, tym większy udział kapitałów obcych w finansowaniu majątku. Zadłużenie największych gospodarstw (ponad 500 tys. euro) wynosiło 14%, przy czym większość kapitałów obcych stanowiły kredyty długoterminowe.

**Wykres 64**      **Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**



Analizując relację przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem (oznaczającą zwrot z zainwestowanego kapitału) można zauważyć tendencję spadkową do grupy gospodarstw średnio -dużych (od 50 tys. do 100 tys. euro). Natomiast grupy gospodarstw dużych i bardzo dużych osiągnęły najwyższy wskaźnik na poziomie 0,07 (patrz: Wykres 65).

**Wykres 65**      **Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej**





### **3.3. Wnioski**

1. Najwyższy koszt wytworzenia 1 zł produkcji w zależności od kryterium grupowania poniosły gospodarstwa: wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych (0,84 zł), bardzo małe (od 2 tys. do 8 tys. euro) (0,83 zł). Najniższy koszt wytworzenia 1 zł produkcji w zależności od kryterium grupowania poniosły gospodarstwa: specjalizujące się w chowie krów mlecznych (0,71 zł), z przedziału klasy wielkości ekonomicznej od 25 tys. do 50 tys. euro (0,76 zł).
2. Najwyższą wartość dodaną netto w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych wśród grup gospodarstw ustalonych na podstawie użytych dwóch kryteriów grupowania, uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodnich (19 778 zł/ha), gospodarstwa z przedziału klasy wielkości ekonomicznej powyżej 500 tys. euro (6 094 zł/ha). Na drugim biegunie, z wartościami najniższymi znalazły się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych (1 950 zł/ha), gospodarstwa bardzo małe (od 2 tys. do 8 tys. euro) (2 151 zł/ha).
3. Największa relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego wystąpiła w gospodarstwach: specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych (71%), bardzo małych (71%). W najmniejszym stopniu dopłaty wpływały na wysokość dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego w gospodarstwach: specjalizujących się w uprawach ogrodnich (7%), z przedziału klasy wielkości ekonomicznej powyżej 500 tys. euro (26%).
4. Analizując gospodarstwa pogrupowane według typów rolniczych (TF8) i wielkości ekonomicznej (ES6) najwyższy dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą) uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych (92 726 zł/FWU) i gospodarstwa z przedziału klasy wielkości ekonomicznej powyżej 500 tys. euro (433 750 zł/FWU). Na drugim biegunie, z wartościami najniższymi, znalazły się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych (33 519 zł/FWU) oraz gospodarstwa bardzo małe (14 578 zł/FWU).
5. Należy zwrócić uwagę na fakt, że wartości prezentowane w opracowaniu są średnimi arytmetycznymi, a więc zawyżonymi w stosunku do średnich ważonych ze względu na proporcje reprezentowanych gospodarstw w poszczególnych warstwach pogrupowanych wg typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej.



**EGZEMPLARZ BEZPŁATNY**

*Druk i oprawa: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB*